

Røgen - farre
Lokalhistoriske
forening

Årsskrift

1991

Indholdsfortegnelse 1991

Side

De forsvundne lyde	7
Juleforberedelser	11
Farre by	13
Løvskovlunds historie	21
Oldtidsfundene i Sporup, sommeren 1953	27
Fortegnelse over stensamlingen	29
Erindringer om Farre Møbelfabrik	33
Erindringer fra Farre	42
Et slagsmål i Røgen	53
Murermester Martin Christensen	56
Lærer Aage Helbo	59

Indholdsfortegnelse 1990

Røgen Farre lokalhistoriske forening	7
Minder fra Kulbjerg	11
Sporup kirke og familien Fischer	27
I Kammergårdens have	39
Fastelavn er mit navn	45
Lidt om Farre hede	50
Foreningens vedtægter	71

De forsvundne lyde.

Af: Pensioneret oberst Kai Ditlef Graf.

Går man en tur gennem Farre by, kan man henfalde til betragtninger over den forskel, der er i lydbilledet, som det var for et halvt århundrede siden, og som det er nu.

Udviklingen på dette område er imidlertid helt parallel med byens udvikling på mange andre områder. Tidligere var byen i høj grad et selv bærende lokalsamfund med håndværkere og handlende og derfor en levende by, i dag i hovedsagen hjemsted for folk, der arbejder andre steder, og kun er hjemme i byen i fritiden. Ikke nogen helt død by, men en by, hvor aktiviteterne ikke høres.

Sådan var det ikke før. Tidligt om morgenen vågnede byen ved hanegal fra utallige hønsegårde rundt omkring. Senere på dagen suppleredes hønseenes kaglen med ændernes skræppen. Vore dages dybfrostfjerkrae forholder sig tavs. I det fjerne kunne høres damplokomotivets prusten og jernbanevognens hjuls sang mod skinnerne, når Hammelbanens morgentog passerede mellem Anbæk og Sporup station og sendte en mørk røgfane mod himlen. Særlig høj var lyden, når toget passerede den store dæmning over engdragene ikke langt fra Sporup Kirke.

På andelsmejeriet Høgholm fyredes op under kedlen, og sort røg vældede ud af den firkantede skorsten og angav vindretningen. Fra alle verdenshjørner sås hestetrukne mælkevogne med friskmalket mælk med kurs mod mejeriet. Man kunne høre de jernbeskoede hestehoves klappen mod landevejens asfalt. Var en mælkekusk sent på den, blev han mindet herom af mejeribestyreren, når denne lod dampfløjten lyde. Det lød næsten som en trussel, og var det nok også. Kusken smældede en ekstra gang med pisken og pressede hestene frem med tilråb og særlige mundlyde. Det var pinligt at komme for sent med mælken og derved forstyrre arbejdsgangen på mejeriet. Senere returførte mælkevognene med valle til grisene og skummetmælk til kalvene.

Byens smedje, der var to, fyrede nu op i esserne, og den monotone lyd af den elektriske blæser kunne høres. Båndjern, flad- og rundjern til

brug ved dagens arbejde blev frembragt. Der hørtes en skrabende lyd og klang af metal, der kastedes mod gulvet i smedjen. Igen hørtes lyden fra essen, efterfulgt af to meget forskelligartede lyde fra ambolten. Den dumpe lyd, når det glødende jern, hestesko eller jernringe til hestevognshjul, formedes med hammeren og den helt anderledes og mere gennemtrængende lyd, når hammeren, stor eller lille, blev lagt på ambolten som regel ved kraften fra egen vægt, medens smeden med kyndigt øje vurderede jernets form, eller påny varnede det i kullene på essen.

Nu hørtes lyde overalt. Kærmageren hævede med kædetalje de store træstammer op på den lave blokvogn, og snart hørtes bloksaven, som med sine ratsch-rutschlyde dagen igennem savede den ene tykke planke efter den anden af kævlen. Allerede tørrede og klargjorte planker bearbejdedes på båndsaften med en hvinende lyd og på afretteren og fræseren med de snurrende lyde til krumme elementer til hjulfælge, eger, kæbstokke og mange andre dele til hestevogne. Tilsvarende lyde hørtes fra møbelfabrikken.

Fra gårdene lød høje hvin, når grise læssedes på den hestetrukne grisevogn for at påbegynde den sidste rejse mod slagteriet i Hammel, eller når hjemmeslagteren gav fedegrisen det sidste stik. På mejeriet var behandlingen af mælken i fuld gang. Der fremstilledes alle mælkeprodukter. Ost, smør, sød-, skummet- og kærnemælk. Tykmælk fremstillede man selv. Rene kar, maskiner og flasker var absolutte krav. Den fræsende lyd af damp, der slippes ud gennem tykke spuleslanger med strålespids, og lyden af klirrende flasker i trådstativer, var en del af mejeriets dampindhylende atmosfære.

Ved købmandens kornmølle holdt hestevogne fyldt med kornsække. Sækkene blev hejst op til øverste etage og svunget ind gennem åbentstående luger og tømt ned i kværnenes gabende svælg, hvor møllestenene formalede kornet efter bondens ønske. Lyden af de arbejdende kværne var dump, og det føltes, som om luften skælvede. I købmandens butik hørtes lyden af kaffemøllen, der med sine forniklede kræmmerhusformede beholdere og store svinghjul snurrede dagen lang. Fra bagbutikken kunne nu og da høres lyden af rafflebægere og terningkast, når en lille kreds af kunder i en middagspause søgte afløb for deres spilletrang.

Fra bødkerens værksted hørtes dagen igennem klang af sav og trækølle, når kar og tønder og ikke mindst smørdritler forarbejdedes. Sidst på dagen kunne man høre bødkeren køre de færdige smørdritler til mejeriet på sin tohjulede kærre.

Omkring skomagerens værksted var der en særlig lugt af tjære, narvsværte og læder. I værkstedet fremstilledes spidstræsko, franske træsko med kappe eller træskostøvler på grundlag af de på den lokale træskofabrik producerede træbunde. Lyden af skomagerens hammer, var også en del af hverdagen, omend af de mere stilfærdige.

Om sommeren hørtes lyden fra prustende heste, der trak selvbinderen med kniven og de mange ruller og sejl. Senere var det lyden fra gårdenes tærskværker, der var hørbare. Tærskværkernes monotone brummen blev afbrudt gennem et skift i tonelejet, når tærskværket slugte et neg.

Når vinden bar med, kunne man efter storkens ankomst, en begivenhed alle talte om, høre den knebre på taget af Broagergårdens lade. Senere så man storkefar ankomme til reden med friskfangede tudser og frøer til den rugende hun eller de suitne unger. Det var et stolt syn, når storkeungerne holdt flyveøvelser højt over byen, båret oppe af den varme opstigende luft.

Fra markerne eller staldene hørtes køernes brølen. Ildevarslende lød det, når den store tyr blandede sig i koret.

I det fjerne hørtes morgen og aften kirkeklokkerne fra Sporup Kirke, vel en af de få lyde der er tilbage.

Når vinduerne i skolestuen om sommeren var åbne, kunne man høre børnenes glade sang, når de istemte "Som en rejselysten flåde" eller "Jylland mellem tvende have" og mange andre sange. Hørbar var også lærerens fløjte, når han kaldte børnene ind efter endt frikvarter.

På sommeraftner kunne man også høre lyden fra byens to private hjemmelavede koglebaner, når svingkloden af koncentreret kogleentusiaster gjorde indhug i de opstillede kegler.

Det var store dage for børn og voksne, når et omrejsende tivoli bærede byen med et besøg med luftgynger, skydetelte, kraftprøver,

lykkehjul, spilleautomater, karrusel og roulette, alt til tonerne af musik fra skrattende højttalere styret af den slidte grammonofonstifts dans over lakpladen.

Til fuldstændiggørelse af billedet, må rækken af småhåndværkere og handlende, der ganske vist kun virkede i det stille, nævnes. Barberen med sin saks og ragekniv. Snedkeren med sin sav og sit rygstativ til glaseruder. Bageren i sine småternede bukser, hvide jakke og bagerhue. Billedskærerens med sit stemmejern og trækølle. Mureren med mureske, sine kalk- og cementbestænkede træsko og muretojl. Handelsgartnerens mistbænk med kål- og porreplanter. Urmagerens lavloftede stue med alle de tikkende ure. Cykelhandlerens værksted, hvor cykler repareredes eller nye vidundere med regnbuefarvede cykelnet samledes. Skrædderen siddende på sit bord med korslagte ben under det skarpe lys fra den grønne lampe. Trikotagehandlerens lille butik med dens særlige duft af lingeri, trikotage og metervarer.

Dertil kom en række handlende, der henvendte sig ved dørene. Pottemanden med lervarer fra pottemagerne i Sorring. Fiskehandleren med sit beskedne udbud af fisk i cyklens påhængsvogn. Uldkræmmeren med sin blå tøjbyl. Manden med knapost i en lille trækasse bag på cyklen.

Alle disse ting var med til at forme den landsbyidyl, som næppe forekommer mindre, når den graves frem af erindringen.

Livet var anderledes, alt foregik i et andet og mere behersket tempo. Man kendte hinanden, hjalp hinanden, man åndede dybere, stressfænomener forekom ikke, ordet eksisterede simpelt hen ikke.

Man fristes til med H.C.Andersen at sige: "Der var så dejligt ude på landet".

Juleforberedelser

Af: Fhv. Gdr. Niels Madsen Andersen (nedskrevet omkring 1930)

Man begyndte gerne ca. 14 dage før jul. Fedegrisen skulle slagtes. Det var med kraftig protest fra dennes side. En strik blev snøret fast om næsen. Derefter blev den ført hen til et stort kar, som lå med bunden opad, og med et stykke reb blev alle fire ben snøret fast sammen, og en mand holdt så fast i strikken tilligemed at denne holdt grisen fast på karret. En mand havde fat i strikken, som var snøret om næsen og stikkekniven i højre hånd. Så blev "kalorius" klippet i nakken og vasket ren. Med kniven skar manden så bag dens øre, tværs over nakken indtil de store blodårer. Så stod der en med en stor gryde halv fuld af rugmel. Gryden blev sat sådan at blodet fra grisen kunne løbe deri.

Vedkommende, som stod ved gryden havde så en stor, langskaffet ske og med den rørte i gryden, indtil det blev en passende tyk blodgrød. Når så grisens sidste livstrækninger var forbi, blev den lagt ned på stigen. Karret blev sat på bunden, kogt vand kom deri og grisen blev løftet op i det kogende vand, for at hårene kunne løsnes, og derefter skræbes den. Så blev den hejst i bagbenene i reglen ved en porthammer. Blev så skåret fra hale til hoved i tre stk. - Et stk. fra ryggen, ca. 4 tommer bredt og to sidestykker. Hovedet blev skåret fra og kom i en balje, som blev båret ind i bryggerset.

Når så sidestykker og ryg var afkølet, blev de bragt ind i bryggers eller køkken og parteret, og var dermed tjenlige til ved saltning at komme i saltkar.

Om aftenen var der travlhed. Mandfolkene hakkede småkød til medisterpølse og frikadeller med en lille økse, og kødet lå på et træhakkebrædt. Dengang kendte man ikke maskine, og nogle snittede pølsepinde. Kvinderne stoppede medisterpølser, blodpølser og syede rullepølser sammen m.m.

Til juleforberedelser hørte også storvask. Lagener, linned, sengeomhæng m.m. blev lagt i lud og bølgeaske, og når det var vasket, skyllet ofte ved kanten af en mængelgrav, derefter blev det banket med "banketærskel", og når det var tørt maglet med manglestok og manglehjul.

Lysestøbning var sjælden ved juletid. Dette var gerne om efteråret, når der var slagtet får - men der blev brygget øl. Malten mæskedes i de store kar, ølurten tilsattes og når det var afkølet, hældes det stærke, fede øl i øltønden.

Der skulle bages. Rugbrød blev lagt aftenen forud. Tidlig næste morgen var konen oppe for at give dejgen en ekstra omgang og endelig først på formiddagen blev den formet til brød. I reglen havde manden den opgave, at hede ovnen enten med lyng, træ eller tørv. Indtil den var hvidglødende.

Konen satte så brødene ind i ovnen med overskydselen, i det første brød blev der sat en slags "lysestager", som kunne lyse i ovnen indtil det sidste brød var sat.

Anden dag blev der bagt sigtebrød og de forskellige julekager, søsterkage, kringler, brune kager, pebernødder og hylder og kasser bugnede tilsidst af velsmagende bagværk.

Lillejuleaften stod husmoderen gerne i den åbne skorsten og bagte æbleskiver eller vafler i fadevis. Desuden kogtes der pølser, ribbenstykker, fårekød i store gryder og hvidkål, langkål, grønkål og mange andre forskellige ting.

De sidste dage til jul kom der gerne mange fattige og bad om en almisse. De havde kurve og poser med til at putte de forskellige gaver i, som blev givet, f.eks. et sigtebrød, flæsk, kød, ost, mel, gryn, æg eller et lys, som blev stukket i den hemmelige lomme, og var for disse gaver i reglen glade og taknemmelige, og undertiden bød de husmoderen en pris tobak, idet de trak en lille horndåse med snus op af lommen, som denne i reglen frabad sig. Så tog vedkommende lidt mellem fingerspidserne og snuste det op i næsen, som hun derefter med tilsyneladende velbehag nyste ud i stuen og derefter fortsatte sin betlervandring hen til næste sted. Denne tids kvinder, hærde af armod, arbejde og fattigdom vandrede med betlervanden i frost og kulde, undertiden med svækket helbred fra dør til dør, bad om en almisse for med denne, at kunne holde jul ved den fattige arne.

Jeg mindes vinterdage med is på sø og hav, når sneen gik til tage og stormen jog i træer. Vi sad lunt om gruen, og rokkehjulet gik - mod kvæld blev mørkt i stuen - til lys en prås vi fik.

Farre by

Af: Fhv. Gdr. Niels Madsen Andersen (nødkrevet omkring 1930)

Ligger ved Skanderborg-Randers landevej i Sporup sogn ikke ret langt fra Frijsenborg. Den hørte - i alt fald en del af den - under Silkeborg len, som i de år 1700 blev af kronen solgt til kongens mundskjænk eller vinhandler Chr. Fischer i Glückstad.

I byen lå Farre Hovgård med tilhørende huse og gårde i Farre by, samt hoveribønder i de omliggende sogne, som i svundne tider ejedes af forskellige adelsslægter.

Længere frem i tiden kom den igen under kronen og i tidens løb under Frijsenborg og i årene 1850 i privat eje.

Næsten alle fæstegårde havde et areal fra 60 til 100 trd. land, Alle marker førte ind til byen i kileform. På de fleste af disse marker er der store mergelgrave som var arbejdspladser for vore forfædre, der opkastet flere tusinde læs mergel. Nogle har været pøtgrave og andre køregrave.

Før end der blev begyndt med sådan en grav, blev der først undersøgt, hvor der var mergellejer, hvor dybt det lå og hvor det var mest belejligt. Ved denne undersøgelse havde man en lang jernstang, ca. 4-5 alen, med et sneglebor i den ene ende og et håndtag, som kunne reguleres op og ned på forstangen eftersom man borede dybt ned i jorden. Trak man stangen op for at prøve om der var mergel i snegleboret, for dette jordlag, som boret havde været i sidst, blev altid trukket med op. Så havde man en lille flaske med "skødevand" eller "saltsyre". Af dette kom der så noget på jorden eller leret, som sad i snegleboret. Kunne dette så koge eller skumme, så var det kalkholdigt mergel og kunne bruges og køre ud på marken. Når man så havde fundet et sådant mergelleje, som i reglen lå 2, 3, 4 alen i dybden (var det længere nede, var det for besværligt) så begyndte man at tage overjorden af. Pøtgrave havde i reglen en grundflade på ca. 9 kvadratfavn. Ved en sådan grav havde man en slags mergelmaskine, som man brugte til at trække mergelen op af graven med. På denne maskine var så et stillads, en trækbane med håndsving i begge ender

af bommen. I denne blev så fastgjort et hampereb eller en jernkjætting med en jernkrog til at sætte i en bøjle, som var i nogle kar, som brugtes til at komme mergelen i ude fra graven. Maskinen blev opstillet ovenfor graven, en svær bjælke eller gran blev lagt så langt ud fra det skarpe hjørne af graven, så maskinens fod kunne nå fra denne og ud på jorden og karrene med mergelen kunne trækkes op ved hjørnet. Så var man klar og kunne begynde med gravningen. To mand stod ved maskinen ved hver sit håndsving og trak karrene med mergelen op og kom det samtidig i vognen, som kørte det ud på marken. Man brugte i reglen to kar, som kunne rumme ca. 6 skæpper. Når det ene blev trukket op og tørt, blev det andet fyldt ude i graven, hvor der også i reglen stod to mand, som svædte så vandet drev af dem og arbejdede gerne i bar skjorte og benklæder. De havde en stor hakke med langt og stærkt skaft, som mergelen blev løsnet med, eller også en stor stærk mergelgreb med et langt og svært skaft og to (???) ca. ½ alen lang og 5 kv. jern. Denne greb stødte de så ned i mergelen ved at en mand stod med en fod ved hver side af skaftet og viggede den ned indtil (grenes?) længde. Derved kunne man løsne store spalter, særlig hvor mergelen lå i sandlag. Når man så var kommet så dybt, at det var for besværligt at trække det op, så blev der begyndt ved siden af o.s.v.

"Køregrave", hvor vognen kunne køres ind i graven, i reglen ved en bakkedæmning og så førte kørselen ud i det lave. I disse grave kunne der tages mange flere læs, da disse havde meget større omfang end pøtgrave. Undertiden brugtes stude til at trække, da de kunne stå fast i fugtigt vejr og når gravene blev dybere.

På denne tid blev også mange marker dræned, så vandet kunne ledes fra alle sure og lave steder. Dette arbejde blev udført henholdsvis i årene 1850 - 60 - 70, da jorden var overgået til selveje.

Farre by har - helt fra fortiden - ligget i bueform, langstrakt fra syd til nord. Vejen fører gennem byen. I dens midte er den lav og høje skrænter til begge sider og i fortiden mudrede grøfter.

I den sydlige ende og vestlige side af byen ligger to gamle "egebindingsværkshuse", antagelig nogle af de ældste huse i byen. Stråtag og gavlene tækket ned til bjælkene. Væggene kalket hvide. Man kommer til et gammelt egebindingsværkshus med stråtag, som i sin tid har

været stuehus til Damgaard^{ager}, som nu ligger lidt udenfor byen. Man kommer til et gammelt hus, egebinding, stråtag, hvor ejeren hygger og freder om det gamle. Indvendig er der åben skorsten med "skorstensammer". Ydervæggene er gule og stolperne tjærede. Dette gamle hus er næsten en pryd for byen.

Man kommer til en gammel slægtsgård "Damgaard", og bag ved denne har ligget en anden gammel slægtsgård "Rødkærsgård" med tilhørende vindmølle på samme plads. Året 1864 blev gården nedbrudt og opbygget vest for byen. Møllen er nedbrudt senere.

Man kommer til landevejen, som fører fra Farre til Røgen. I fortiden var her kun en gangsti og trinbrædt over bækken mellem Farre og Røgen. - Man kommer til en plads, hvor "Lyngholmsegårdene" har ligget. Navnet er efter forhenværende slægter. Den ene er nedbrudt, den anden er restaureret, da den nuværende ejer købte den i 1886.

Ved siden af denne ligger sprøjtehuset, gadedam og gadejord og på denne plads opslår gøglere, skærslippere og nu deres transportable karuseller og andre forlystelsesetablissementer, og her lå bysmedien.

Når man skulle til smedene i fortiden, så skulle man først til smeden for at få bestemt, hvad dag man måtte komme, for i den tid lagde vedkommende, som skulle have noget gjort i stand, kul, jern o.a.m. som skulle bruges den dag, som så blev bestemt. Tillige medbragte denne en stor mellemads-kurv, undertiden "Løvtnets" (?) pandekager og så meget brændevin, som det antoges der kunne sættes til livs for at holde et godt humør.

Så skulle manden trække blæseren, og når jernet var gloende, som lå i ilden, tage den store forhammer og slå hvert andet slag med smeden, indtil jernet var tyndet ud til hestesko eller hvad det nu skulle bruges til, for i sin tid forarbejdede smeden selv hestesko med tilhørende søm. Da kunne man ikke få sådanne ting hos købmanden.

Man kommer til et gammelt hus, egebindingsværk og stråtag, som i sin tid var byskole og et gammelt hus, egebinding og stråtag, hvor der var dreven købmandshandel i mange år. Nedbrudt og ny tidssvarende opført. Man kommer til en gård, som i sin tid ejedes af en vejinspektør

og senere af en mejerlejer. Man kommer til et gammelt hus, egebindings og stråtag. Der boede bysmeden. Veteran fra 1864 og i et gammelt hus boede distriktsjordermoderen.

Man kommer til en åben plads, hvor der i fortiden skal have ligget tre gårde, der nedbrændte på samme tid. Det menes at have været "Broagergård", "Havdalsgård" og "Sporupgård". Man kommer til en gammel færdselsvej, som fører efter Sporup, Røgen og Lyngby. Nord for denne vej lå i svundne tider Farre Hovgård med tilhørende "hoveribønder" i flere sogne. Fra 1614 - 62 ejedes den af selvejer og rytterbonde Mogens Nielsen. Hans mindesten findes indmuret i den udvendige nordlige side af Sporup kirke. Senere ejedes den af Chr. Pedersen indtil 1670. Også hans mindesten findes indmuret i kirkens vestlige gavl. Derefter kommer Fischer-slægten og en major og ritmester Bornich, som efter 30-årskrigen fra de Münsterske hjælpetropper efter den skånske krigs afslutning blev her i landet, en del som tog imod Chr. den 4. tilbud om at blive i dansk tjeneste. Blandt disse var Bornich af romersk-katolsk konfession, som indtil 1677 havde tjent i den - for sin krigerske navnkundige temperatur - fyrstebiskop af Münsterske hærstyrke. Bliver så ritmester under Skanderborg Rytterdistrikt med bopæl på Farre Hovgård, som dengang ejedes af Fischerslægten.

Bornich blev gift med Fischers datter og Mathias Fischer rejser over til Laven Hovgaard. Bornichs hustru dør. Han bliver atter gift med en adelig dame, som havde opholdt sig meget på Clausholm ved Randers, en Jytte Krag. Denne dør også, og han bliver gift tredje gang med Kathrine Felthaus. Senere flytter Bornich til Laven Hovgaard og døde der 1717. Blev begravet på Sporup Kirkegård ved sine afdøde hustruer.

I Sporup kirkes forhenværende åbne begravelse har der efter al sandsynlighed været 9 personers lig nedsatte af Fischerslægten, men i årene 1850-60 nedlagt.

Året 1893 blev adskillige rester af disse solide kister med jernbeslag opgravede. Af disse fandtes et stort stykke kisteplade med inskription. Ved grevskabets og arkitekt Kilsgaards velvilje blev det overladt sognepræst R. Bastrup, Nær præstegård, Haurum-Sall pastorat. Året 1715 ejedes Farre Hovgård af en assessor Lihme. Efter 1718 er den solgt af

Lihmes enke, Ane Fischer til kronen tillige med 10 gårde og 16 huse i Farre by og 20 andre gårde i de omkringliggende sogne.

På denne plads, hvor gården har ligget, er opført den ny byskole. - Ved siden af denne plads ligger et gammelt hus, egebindingsværk og stråtag, men er omrestaureret.

Man kommer ned til bækken, som kommer rislende gennem vejen under broen for senere at havne i Gern Å.

Man er nu ved den nordlige ende af byen, som i fortiden kaldtes "Gyden". Op med vejen lå fem gamle huse. Året 1900 slog lynet ned i det nærmest bækken. Det brændte. Et nyt blev opført. Det andet fornyet. Det tredje restaureret. Det fjerde fornyet og det femte står som ruin.

Den sidste beboer af dette hus var en gammel mand fra Låsby. Skomager, veteran fra krigen (1864). Han havde aldrig været gift og udtalte ofte: "A fæk alle nove. A wil endda æt å hat mie end en jænnele jæn".

Hans oplevelser fra krigen: Han blev tagen til fange sammen med flere. Omsider lod han sig falde og lå som død. De lader ham ligge. Da der så er bleven nogenlunde ro og han lå enlig, rejste "Låsby" sig, og omsider kom han til sin afdeling, som roste og priste ham for sin snarrådighed og snuhed, og da "Låsby" blev hjempermitteret, blev han skænket uniform, gevær og sabel. Når han så senere hen i livet fejrede sine mindedage fra krigen, så trak Låsby i uniform, sabel i hånd og promenerede op og ned gennem byen. En dag han og hans gode ven, klinker Laurs Lot havde nydt en del kammeratlige genstande af våde varer og var kommen ud i byen, Låsby i uniform og sabel i hånd, bliver de uenige og det går over til håndgribeligheder; men heldigvis er der en behjertet kone, som ser deres faretruende krig og er modig nok til at gå ind mellem krigerne og fik det ordnet således, at det fik en fredelig afslutning.

Men Låsby havde ellers det bedste skudsmål på sig som et fredeligt menneske. Men en dag naboerne ikke havde set noget til ham, gik de hen til huset for at undersøge det, og de fandt ham siddende på gulvet med en strikke om halsen bunden til håndtaget på døren. Han var død.

Der hviler noget mystisk eller misligt over dette. Beboerne kunne ikke tro han selv havde udført denne gerning.

Man har nu gårde og huse, som har ligget ved den vestlige side af byen. Nord for denne har der ligget 6 gårde: Havdalsgård, Krogsdal, Broagergård, to uden navn og Søgårds mark. Alle disses marker har ført fra bækken i Farre til bækken ved Anbæk.

Ved den nordlige ende af byen fører vejen efter Anbæk. Her afholdes store markeder, kreaturmarkeder m.m. Der kom rebslagere, som stod med håndspundet hamp. Rebet var haspet i klouser og vredet i otte-tal, en hel line i hver, ca. 9 pund. Enhver, der købte en line, fik i tilgift en tjæret piskesnor. Der var kobbersmede med kobberkaffekedler, messingdørslag til brug ved talg- og fedtsmeltning. Der var landsbysmede med hjemmelavede hjøleer, tørvespader, stikknive og brødknive. Der var sadelmagere, skomagere, pibedrejere, kurveflettere med vidle- og halmkurve, sædløbe, der var pottehandlere og bagere.

Når så mændene havde købt eller solgt et kreatur, så skulle de ind i kroen og drikke lidkøb i form af en kaffepunce til enhver, der var med til lidkøbet. Så talte vedkommende, der havde købt, pengene op på bordet, hvorefter sælgeren tog sin kaffepunce i hånden og sagde: Så drikker jeg dig (dyret) til frisk og sund og "relle" i alle måder". Hver tog så sin kop og stødte dem sammen, før de drak og sagde: "Lykke med handelen". Det var vistnok en almindelig mening, at en handel ikke var endelig afgjort eller rigtig, når denne ceremoni ikke var fuldført. Dengang kostede en kaffepunce 4 skilling. Ved Anbæk kro leverede omegnens landmænd også fedesvin til opkøberne i denne tidsperiode.

Vi kom fra Farre by med den vej, som fører efter Anbæk. Den anden fører efter Voldby, Mundelstrup og Sabro kro og efter Århus, antagelig den vej, som de Farre bønder benyttede, når de skulle til "Oles- eller Volsmarked". Når der var torvedag tog man undertiden to dage. Købmanden havde sengeleje til bønderne. Blev der kun handlet en ubetydelighed, kostede det 6 skilling, var handelen større, var logi gratis og så fik man tjære til at smøre vognene med, når man skulle hjem. Man havde mad med hjemmefra og købmanden gav snapse til.

Om sommeren kørte man om aftenen for at være ved byporten næste morgen tidligt eller med de første, for ellers kunne man risikere at

holde i timevis inden man kom ind i byen, for ved byporten stod toldbetjenten for at undersøge, hvad der var i vognen og om der var noget uangivet. Smørbøtter skulle vejes, æg skulle tælles og der skulle udstedes "toldseddel".

Vi kommer tilbage til Farre. Den østlige side af byen. Her lå fire huse langs med vejen, alle nedbrudte. I det ene boede en bager med mange lækre sager: honning- og hjertekager, sukkerkringler og sukkerstænger, kanelstænger m.m.m. Nede ved bækken lå fattighuset som brændte.

Man kommer til Søgård, den lavestliggende i byen, og man kommer hen hvor det nye fattighus er opført. Her lå et rigtig gammelt hus. Beboerne tog det ikke så nøje med føde. Havde bønderne et selvdød kreatur, var de glade og taknemmelige, når de måtte få noget af det bedste. Det kunne altid bruges og "sylte" i saltkarret.

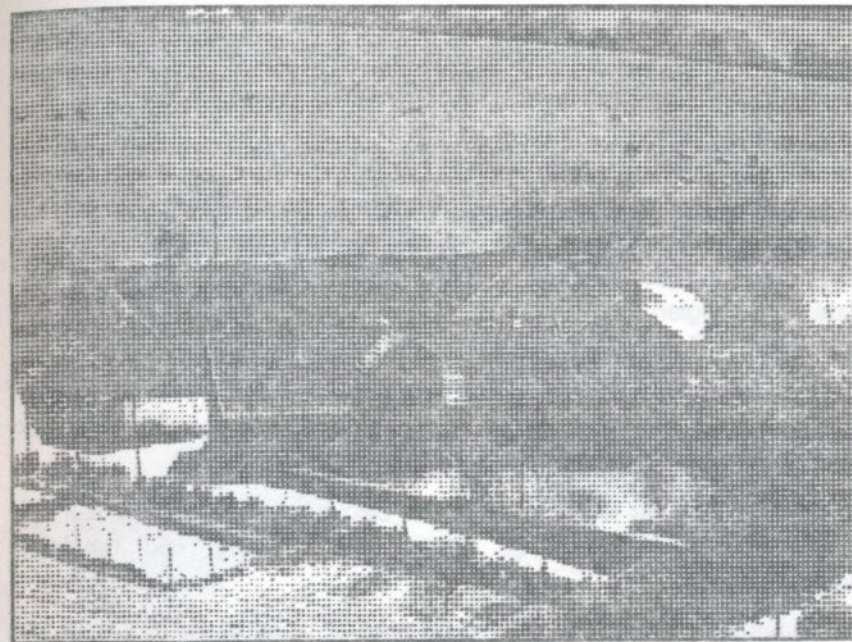
Man kommer op på skrænten. Der har ligget et gammelt hus, ombygget og her har ligget to gårde, Kulbjerggård og Smidsiggård, som begge er lagt ud på marken. De er begge brændt siden den tid, men igen opført på samme plads.

Man kommer til et gammelt egebindingsværkshus ved en ejendom, hvor der i fortiden var smugkro. Man kommer til en plads, hvor der har ligget to huse, som er nedrevet og to nye opført. På den plads, hvor forsamlingsbygningen ligger, lå Brunbjerggård. Var i fortiden fæste under Frijsenborg. Året 1851 blev den flyttet på sin nuværende plads. Har været gammel slægtsgård. Man kommer til et gammelt egebindingsværkshus og et som er omrestaureret.

Sydøst og syd for byen ligger 7 forhenværende gamle slægtsgårde: Svingelgården, Sortemosegården, Damsgård, Blåkjærgård og Rødikgård. Gårdfæster Chr. Nielsens enke købte den fra Frijsenborg året 1852. - Kraruplund. Ejerens oldefar købte året 1796 jorden, som da henlå i hede og skov og byggede derpå en gård. Den nuværende ejer overtog den 1903. Løvskovlund. Ejerens bedstefar købte den som hedelod, året 1814. Opdyrkede den, hvorfor han som anerkendelse modtog Landhusholdningsselskabets sølvbæger. Ejeren overtog den 1900. Det er i korte træk byen fra fortiden, og vi tager en lille oversigt over nutiden.

Vejen, som fører gennem byen, er nu asfalteret. Elektrisk lys og kraft, kloak, rørledninger nedlagt i stedet for de mudrede grøfter, telefonledninger nedlagt i kabler, grøfterne jævnet og gangsti anlagt, kantsten ved hver sin side af vejen, det ene nye hus dukker op efter det andet, villastil, indlagt vand, badeværelse, centralvarme, kloset og indrettet efter alle nutidens fordringer.

Og at byens borgere kan betjene omegnens beboere, beviser følgende: der er mejeri, bageri, slagterforretning, gartneri, vognmandsforretning, to købmænd, foderstof og tømmerhandel, trikotage, ur- og cykelforretning, to træsko- og skotøjsforretninger, karosseri- og karetmager, bødker, barber, musiker, maler, skrædder, murer, tømrer, snedkere, to smede- og maskinforretninger, distriktsjordemoder, damefrisør, fransk vask og strygning, og i den sydlige ende af byen en træskofabrik og i den nordlige en møbelfabrik, som stadig beskæftiger 14 mand og ugentlig leverer møbler til forskellige steder i landet. Vejen som fører gennem byen er hovedlandevej mod syd til Skanderborg og nord til Randers. Rutebil kører 6 gange mellem Hammel og Silkeborg og en gang mellem Hammel og Skanderborg.

"Løvskovlund"'s historie.

Af: Gdr. Jørgen Peter Jørgensen

Løvskovlund ligger som den sidste gård på Skjærringvej helt oppe på bakken, inden man kommer til Skjærring Overskov. Der er milevid udsigt over det åbne land; man kan se flere kirketårne og bl.a. Sorring Loddenhøj, og engang kunne man se helt til Himmelbjerget, men nu er der vokset for meget skov op, og det tager udsigten.

Her byggede i 18-hundredetallet et ungt ægtepar et lille hus og begyndte at opdyrke heden; og det blev til det, der i dag hedder Løvskovlund.

Manden hed Jørgen Sørensen - kaldet Grejsen - og hans kone hed Johanne Pedersdatter. Hun stammede fra Damagergaard i Farre.

Det første, man ved om Jørgen og Johanne er, at de får et barn. I kirkebogen står, at Johanne i 1806 får en uægte søn med soldat Jørgen Sørensen. Drengen kommer til at hedde Søren Jørgensen. I

1810 bliver forældrene gift, og Jørgen er da karl på Farre Hougaard. Han kom med i Napoleonskrigen, der varede fra 1801 til 1815. Han var blandt de hjælpetropper, der lå nede omkring Hamborg, og som under Folkeslaget ved Leipzig i 1812 rykkede frem til Brandenburg i nærheden af Berlin uden at opnå at deltage i slaget.

I 1814 stod der to slag, et ved Borhoved nær Lybeck, og et ved Sehested nær Rendsborg. Her var alle derværende danske tropper - altså også Jørgen Grejsen - med. Efter Napoleons nederlag ved Waterloo i Belgien i 1815 blev de danske tropper sendt som besættelsestropper til Nordfrankrig. Også dér var Jørgen Grejsen med.

Han havde været kusk hos greven på Frijsenborg, og han fik af ham noget jord ude på Farre hede, hvor han startede sammen med sin kone på den bare hede.

Gårdene i Farre var fæstegårde under Søbygård, og de gik ofte i arv, så der var ingen ledige gårde. Det var først omkring 1853, bønderne blev selvejere.

Det var et stort arbejde at gå i gang med at opdyrke heden, men ved fælles hjælp gik det unge par i gang og fik bygget et lille hus med lyngtørv på taget, og købt en ko, så de havde mælk i huset.

Jørgen var jo soldat og kom hjem på orlov, een måned hver sommer, og det tog 3 døgn at gå den lange vej hjem. Men når han så kom hjem, blev der arbejdet både nat og dag med at opdyrke jorden og forbedre huset.

I 1815 var krigen forbi, og han kunne nu for alvor gå i gang med at forbedre jorden, plante diger og mergle. Han købte mere jord til, og han plantede en frugtplantage på 700 træer, noget som på egnen var ukendt.

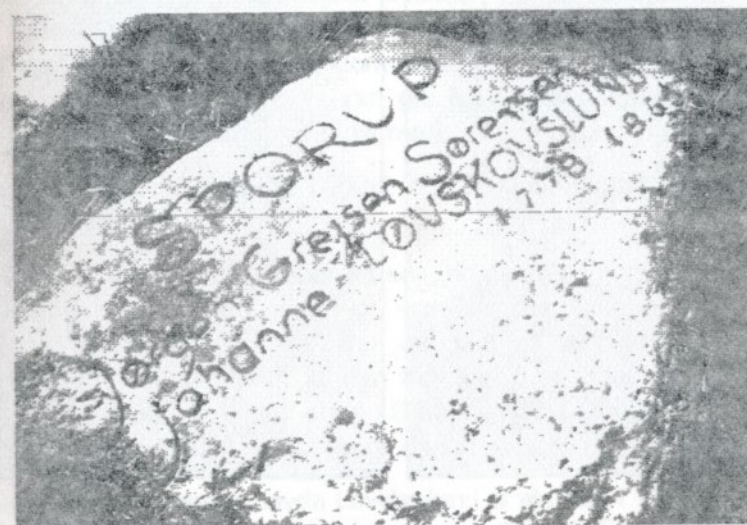
I løbet af en snes år havde Jørgen Grejsen og hustru skabt en stor, smuk gård på 110 tdl.

Jørgen Grejsens gård blev stadig bedre, og hans marker og afgrøder stod bedre end noget andet sted i sognet. Der var ikke særligt meget hartkorn på ejendommen, da det var hedelodder, og han slap derfor billigt i skat. Det var der nogle på de gamle gårde, der var misundelige over, og de klagede til Øvrighed og Matrikelkontoret.

Så en dag først i 1830'erne red 3 fornemme herrer ind i Jørgen Grejsens gård. De ønskede at vurdere hans gård; men udfaldet af denne vurdering blev et helt andet, end klagerne havde tænkt sig.

De 3 herrer så med forundring, hvilket imponerende kæmpearbejde der var udført. I stedet for at lægge øgede skattebyrder på Jørgens jord, indstillede de ham til Det Kgl. Landhusholdningsselskabs anerkendelse. Så en dag modtog Jørgen Grejsen Landhusholdningsselskabets sølvbæger for landbofid.

Da Kongenshus Mindepark blev oprettet for hedens opdyrkere, var hans navn med på en af de sten, der blev sat for Gjærn Herred.

En søn, Thomas Jørgensen Grejsen - kaldet Tammes - fik derefter gården. Han var født i 1826 og gift tre gange, sidst med Ane Thomasses, som hun kaldtes. Der var børn i alle tre ægteskaber, først en søn, der hed Jørgen, og så kom Hanne, som blev gift med Chresten Degn, Oustruplund. Så kom Ane Johanne, gift med Poul Gam Degn, der var købmand i Farre. I det sidste ægteskab var der mange børn, men de mest kendte her på egnen er Søren Skødt Thomsen, Røddikgaarden, og Thomas Peter Thomsen, der fik Løvskovlund.

Thomas Grejsen var ikke så arbejdsom som sin far. Han holdt mest af at gå på jagt og at sætte folk i arbejde. Det var ham, der i 1877 byggede det stuehus, som står der i dag. Det var meget flot med farvet glas i dørene og to kviste på taget.

Thomas Peter Thomsen fik så Løvskovlund. Han var gift med Mariane Pedersen fra Brunbjerg, og de fik 3 piger, Anna, Katrine og Margrethe - kaldet "Get" - gift med Hans Karlsen, Hammel. "Get" og Hans Karlsen arvede sølvbægeret, som Jørgen Sørensen Grejsen havde fået for landboflid i 1834.

Thomas Grejsen Thomsen

Ane Thomsen

Nu vil jeg prøve at give et indtryk af, hvordan gården har set ud førhen, inden den blev samlet.

Den jord, der ligger til venstre, når man kører op ad Skjørringvej, har matrikel nr. 23B, og har hørt til Damgaarden i Farre - også kaldet "Pe Jørgensens Gaard". Det var deres hedelod eller udmark.

Til højre, lidt inde på marken, ligger en grav - kaldet "Kællingens Grav". Der fortælles, at der dér lå en ejendom engang. De gamle forfædre har

fortalt, at der boede en kone, som tog sin mand af dage - derfor "Kællingens Grav".

På marken mellem Løvskovlund og Kraruplund var der en sandgrav, hvorfra de tog sand, og ved den lå et hus, hvori der var smedie.

Der ligger en eng inde midt i Skjørring Skov. Den hedder "Dunnemo-sen" og hører også til Løvskovlund. Der lavede de tørv om sommeren, men hvis de ikke fik dem tørret godt nok, selvantændte de den på vinteren, og i tørre somre gik der let ild i mosen, hvis de var uforsigtige med ild. Det kunne brænde i flere uger.

Skovparcellerne i Skjørring Skov er på ca. 8 tdr. land, og sådan et stykke hører også til Løvskovlund. Desuden havde de også et stykke eng nede i Skjørring. Det solgte Thomas Peter Thomsen omkring 1910, og i stedet købte han en ejendom på 8 tdr. land og lagde den ind under. Det er det stykke jord, som går ind i Krarupmarken, og vejen ned til det går på vestsiden af diget mellem Løvskovlund og Krarup.

I 1890 blev Farre Hedeskole bygget, og Thomas Grejsen solgte 6 trd. land fra til skolen.

Da Tammes Grejsen dør, køber en søn, Kristian Thomsen, Skjørringvej 75. Kristian Thomsen og hans mor, Ann Tammes, flytter så derned og kalder ejendommen "Aldersro". Den var på 5 trd. land. Men han fik så 5 trd. land fra Løvskovlund, så den blev på 10 trd. land, og så købte han en parcel på 8 trd. land oppe i Skjørring Skov. Den arvede Get og Hans Karlsen ved Kristian Thomsens død.

Thomas Peter Thomsen havde Løvskovlund til sin død i 1936, og hans enke Mariane drev den videre med bestyrer indtil 1942. Så kunne hun ikke klare den længere, og sagfører Eriksen stod for salget. Den gik så ud af slægten.

Løvskovlund blev solgt til Aage Kjær. Han var præstegårdsforpagter i Gjerm. Han kom med besætning, heste og maskiner og fik den snart sat i stand. Der var 2 karle, 1 fodermester og 1 pige på Løvskovlund dengang.

I en længe ud mod Skjørringvej var der hestestald og følbokse. De havde selv hingst, og der var flere følhopper af jydsk race.

I midten var der en lade, og de kunne køre igennem på langs, når kornet skulle køres ind. Husene var hvidkalkede og med stråtag.

Mod vest var så kostalden, som var af kampesten og tækket med tagpap.

Midt på gårdspladsen var et stort vandbassin med springvand, hvor hestene blev vandet. Vandet kom fra en mergelgrav oppe ved skoven, og der var så meget fald, at vandet stod op i en stråle, når der blev åbnet for stophanen.

Stuehuset er bygget af røde mursten med en gul kant og 2 kviste på taget. Der var tagsten på taget og 3 skorstene. Man kendte ikke til centralvarme dengang. Der var kakkelovne, hvori der skulle fyres med træ, og i køkkenet var der komfur til at lave mad på.

For enden af stuehuset var der vaskehus og brændehus. Det er sikkert et af de første huse, der er bygget, for der var gamle krybber fra svinestier i brændehuset.

Aage Kjær byggede et svinehus af træ og en staklade, som nu er revet ned.

Det varede ikke ret længe, før Aage Kjær fik den første traktor. Den var på jernhjul og kørte på petroleum. Efter krigen fik han en Farmall traktor med samlet forhjul og med gummidæk. Der var ingen lift, så redskaberne var bugserede, så der skulle en stor forager til, når den skulle vende. Men der var remskive på, så den kunne trække et tærskværk.

Han byggede fodermesterhus i 1950 og havde i flere år en gift mand til at passe køerne.

I 1960 solgte han 12 tdr. land fra, så i dag er Løvskovlund på 90 tdl.

I 1964 solgte Aage Kjær gården til datteren og svigersønnen, Else og Karl Erik Madsen, der har haft den siden.

Oldtidsfundene i Sporup, sommeren 1953.

Af: Lærer Magnus Detlef Graf. (Kopi af den håndskrevne original og hele den store stensamling, som er registreret af Nationalmuseet findes i arkivet).

Freddag d. 21. august 1953 blev lærer Graf og drengene i ældste klasse enige om at foretage en udgravning af en sløjfet høj på Sporupgårds mark, nord for Sporup kirke, tilhørende den ældste dreng, Pers, bedstemor.

Drengene begyndte at grave lige over middag, og da skolen var forbi hen på eftermiddagen, kom en af drengene ind i skolen for at hente læreren, "for vi har fundet en hel masse sten, og nu venter vi på Graf".

Hurtigst muligt fik læreren sit gamle tøj og sine gummistøvler på, da det var regnvej, og jordbunden var meget våd, og cyklede de 2 km ud til Sporupgården. Her var samlet 7 - 8 drenge, og de havde fundet en hel dyngte sten, der tilsyneladende lå hult til bulter stablet ovenpå hinanden. De havde ikke fundet noget af interesse, ud over en skraber af flint, og havde ikke stort håb om at finde noget.

Lærer Graf gav sig nu til at tage nogle flere sten op af graven og forsigtigt røre den ret løse jord til side. Pludselig råbte han: "Pas på, her er noget!" og en grønlig spids kom til syne. Det kan nok være at spændingen steg. Alle drengene var lige ved at vælte ned i graven, og det kneb for læreren at komme til.

Forsigtigt blev nu jorden skrabet væk, og det viste sig, at der lå et dejligt bronzesværd. Oppe ved hæftet var det knækket midt over, men ellers fuldstændig helt. Man kunne tydeligt se, at der havde været et hæfte af træ eller horn sat fast med 4 nagler. Det lå i retningen vest - øst. Meget varsomt blev det lagt til side, og gravningen fortsattes. Ved siden af hæftet fandt man 4 igrønne klumper, som vi troede var bronzeknapper. Senere viste det sig at være emallierne af 4 kindtænder, der var blevet grønne ved at ligge op til det irrede bronze. Vi ved altså nu, at manden blev begravet med ansigtet i vest og sværdet lagt helt op til hovedet. Lidt længere mod vest fandtes et lille madkar af ler. Det var gået i stykker, da det blev fundet, og indeholdt intet udover noget muld.

Næste dag blev graven yderligere undersøgt, men man fandt kun en tand mere. Dagen efter gravedes der i en ganske lav høj lige syd for bronzealderhøjen, og snart stødte man på en firkantet stensætning, et godt spadestik under overfladen. Al jorden blev nu gravet væk, og man så, at indenfor de 4 sider lå der en del mindre sten. De fleste blev nu taget op uden at noget blev fundet, og alle troede faktisk, at det var en grav, der tidligere var blevet udgravet og tømt.

Ved nærmere eftertanke blev lærer Graf dog overbevist om, at der alligevel måtte ligge en begravelse under stenene, og han tog derfor ud at grave igen søndag aften, og da de sidste sten var blevet taget op, og han forsigtigt undersøgte jordlaget under dem, fandt han en dejlig flintedolk liggende omtrent midt i graven. Ellers var graven tom, men man kunne se spor af en trækiste i graven, og resten af et bål fandtes udenfor graven i det nordvestlige hjørne. Dolkespidsen lå mod nord vest, og stenaldermanden er altså begravet lige modsat bronzealdermanden med hovedet i øst.

Disse to fund viser altså, at der i den yngre stenalder for 4000 år siden har levet mennesker i sognet. De har ernæret sig ved jagt i skovene og ved fiskeri nede ved den å eller bæk, der løber i skellet mellem Sporup og Svendstrup.

Deres døde har de begravet i de såkaldte hundgrave oppe på bakkerne langs ådalen. Men 1000 år senere, i bronzealderen for 3000 år siden, levede deres efterkommere her også.

Nu havde de sikkert ryddet en lysning i skoven og var begyndt at drive lidt agerbrug og kvægavl. De fulgte samtidens nye skik og begravde deres døde i stendyngegrave i forholdsvis store høje, ligeledes lagte på bakkernes toppe. Man regner med, at der i Sporup findes ialt ca. 30 oldtidshøje, alle fra den yngre stenalder og ældre bronzealder. Kun 4 af dem er bevarede og fredede.

Hvad hånden formed er andemes spor.

Med flint har oldbonden tømret, kriget.

Hver spån, du finder i Danmarks jord

er sjæl af dem, der har bygget riget.

Vil selv du fatte dit væsens rod,

skøn på de skatte, de efterlod. (Johs.V.Jensen)

Fortegnelse over stensamling.

Som det fremgår af foregående artikel, var lærer Graf meget interesseret i oldsager. I sin tid som lærer opbyggede han en stor samling. Denne samling findes nu i arkivet. Registreringen af samlingen er foretaget af Nationalmuseet, som også har suppleret med enkelte genstande. Langt den største del af fundene er imidlertid gjort i Sporup sogn af sognets indbyggere. Nedenstående liste viser, hvad samlingen indeholder, samt hvor og af hvem hver enkelt genstand er fundet.

Nr.:	Genstandens navn:	Findested:.....Giveren:
1-16	Mikrolitter	Boplads i Klovborg, M. Graf tilhørende dyrslæge Jensen, Brædstrup.
17-25	Flintflækker	samme sted M. Graf
26-29	Flintskrabere	samme sted M. Graf
30.	Forarbejde til flintøkse	??? Nationalmuseet
31.	Skiveskraber	??? Nationalmuseet
32.	Kærnekse (køkkenmøddingt.)	??? Nationalmuseet
33.	Tyknakket flintøkse	Vestergård J. Jørgensen
34.	Sideøkse	Sporup sogn Jørn Petersen
35.	Kærnekse (køkkenmøddingt.)	??? Nationalmuseet
36.	Tyknakket flintøkse	Lyngby Kr. Bundgaard
37.	"	Farre hede . Johs. Rasmussen
38.	"	Virkund J. Jørgensen
39.	Forarbejde til flintøkse	Sporup sogn ... Aksel Petersen
40.	Skiveøkse (køkkenmøddingt.)	??? Nationalmuseet
41.	Tyknakket flintøkse	Lyngby Kr. Bundgaard
42.	"	Lyngby Kr. Bundgaard
43-44	Flækker	Farre mark M. Graf
45-49	"	Farre mark H. H. Pedersen
50-54	"	Farre hede ... Andr. Jørgensen
55-57	"	Farre hede . Johs. Rasmussen
58-59	"	Lyngby Kr. Bundgaard
60-63	Flækkeskraber	Lyngby Kr. Bundgaard

64.	Flækkeskraber	Farre hede ... Andr. Jørgensen
65.	"	Farre hede . Johs. Rasmussen
66.	"	Sporupgård Per Pedersen
67.	Flintkniv	Sporupgård Per Pedersen
68.	"	??? Nationalmuseet
69.	"	Lyngby Kr. Bundgaard.
70.	"	Farre hede Johs. Rasmussen.
71-72	"	Farre hede Andr. Jørgensen
73.	"	Lyngby Kr. Bundgaard.
74-75.	Skrabere	Farre mark ... Holger Jakobsen
76.	"	Farre by Ib Nielsen
77-78.	Ildsten	Farre mark H.H.Pedersen
79.	Blokskraber	Lyngby Kr. Bundgaard
80.	Flintmejsel	Lyngby Kr. Bundgaard
81-82	Tyknakket flintøkse	Farre hede . Johs. Rasmussen
83.	Flintmejsel	Lyngby Kr. Bundgaard
84.	Tyknakket flintøkse	Frijsenborg M. Graf
85.	"	Røgen Knud Bak
86.	Flintbor	Sporup M. Graf
87.	"	Farre mark Løif Harrit
88.	Slagsten	??? Nationalmuseet
89.	Sleben tyndnakket flintøkse	Frijsenborg M. Graf
90.	Tyknakket flintøkse	Farre byskole M. Graf
91.	Tyndnakket flintøkse	Frijsenborg M. Graf
92.	Blokskraber	Farre mark Aksel Petersen
93.	Flintbor	Sporupgård M. Graf
94.	Tyknakket flintøkse	Sporup sogn Ib Nielsen
95.	"	Farre mark Rita Petersen
96.	"	Frijsenborg M. Graf
97.	"	Farre hede . Johs. Rasmussen
98.	Spidsnakket flintøkse	Røgen mark Knud Bak
99.	Tyndnakket flintøkse	Farre hede . Johs. Rasmussen
100.	"	Kraruplund Andreas Krarup
101.	"	Farre hede ... Alfred Jørgensen
102.	"	Farre hede . Johs. Rasmussen
103.	Tyknakket flintøkse	Farre hede ... Alfred Jørgensen
104.	Tyndnakket flintøkse	Frijsenborg M. Graf

105.	Tyndnakket flintøkse	Vestergård J. Jørgensen
106.	Usleben, tyndnakket flintøkse	Røgen Knud Bak
107.	Økse med skafthul	??? Nationalmuseet
108.	Usleben, tyndnakket flintøkse	??? Nationalmuseet
109.	Sleben, tyndnakket flintøkse	??? Nationalmuseet
110.	"	Farre hede ... Alfred Jørgensen
111.	"	Sporupgård Per Pedersen
112.	Stridshammer	Sporupgård Per Pedersen
113.	Bor til samme	Sporupgård Per Pedersen
114.	Stridshammer	Sall sogn Laurits Hansen
115.	"	Farre mark . Hans H. Petersen
116.	Tyndnakket flintøkse	Kraruplund Andreas Krarup
117.	Spidsnakket flintøkse	Røgen Knud Bak
118.	"	Farre mark Jørn Petersen
119.	Blokskraber	Farre mark Aksel Petersen
120.	Flintøkse	Røgen Knud Bak
121.	"	Sølvstengården Grethe Nielsen
122-23.	Køllehoved	Lyngby Kr. Bundgaard
124.	"	Farre hede Peder Pedersen
125-27.	Skåltegn	Lyngby Kr. Bundgaard
128.	Sleben, tyndnakket flintøkse	Sporup sogn ... Aksel Petersen
129.	"	Skakhusgård Roald Koudal
130.	Tyndnakket flintøkse	Frijsenborg M. Graf
131.	"	Farre mark . Hans H. Petersen
132.	"	Kraruplund Andreas Krarup
133.	Sleben, tyndnakket flintøkse	Sporupgård Per Pedersen
134.	"	Frijsenborg M. Graf
135.	Tyndbladet flintøkse	??? Nationalmuseet
136.	"	Frijsenborg M. Graf
137.	Sleben flintøkse, dolktiden	Røgen Knud Bak
138.	Usleben flintøkse, dolktiden	Refsvindinge Fyn Anker Jensen
139.	Flintmejsel	Farre mark . Hans H. Petersen
140.	"	Sporup sogn ... Aksel Petersen
141.	"	Farre mark . Hans H. Petersen
142.	"	??? Nationalmuseet
143.	Flintmejsel	Farre hede . Johs. Rasmussen
144.	Glitter	Farre mark Rita Petersen

145. Glitter
146. Hvæssesten
147. "
148. "
149. Kornsegl
150. "
151. "
152. Flintsav
153. "
- 154-55. Ildsten
156. Spyd- eller dolkspids
157. "
158. "
159. "
160. "
161. "
162. "
- 163-64. Dolkspids
165. "
166. Pilespids
167. Smykke af flint
- 168-69. Smykke af skifer
170. "
171. Hvæssesten
172. Flintdolk, dolktiden
173. "
174. "
175. Stykke af bronedolk
176. Lancetformet, parallelhugget flintdolk
177. 3 tænder fra graven med bronesværdet
178. Ravstykke fra broncealderen
179. Bronzeøkse
180. Broncenagle
181. Broncenål
182. Broncesværd

Farre hede . Johs. Rasmussen
Farre hede . Johs. Rasmussen
Lyngby Kr. Bundgaard
Farre hede . Johs. Rasmussen
Farre mark ... Holger Jakobsen
??? Nationalmuseet
Tulstrup Hans H. Petersen
Frijsenborg M. Graf
Frijsenborg M. Graf
Farre mark Peder W. Pedersen
Sølvstengården M. Graf
Farre hede . Johs. Rasmussen
Lyngby Kr. Bundgaard
Frijsenborg M. Graf
Farre hede . Johs. Rasmussen
Lyngby Kr. Bundgaard
Farre mark . Hans H. Petersen
Frijsenborg M. Graf
Sporup sogn Jørn Petersen
??? Nationalmuseet
Farre mark . Hans H. Petersen
Sporupgård Per Pedersen
Lyngby Kr. Bundgaard
Lyngby Kr. Bundgaard
??? Nationalmuseet
Kraruplund Andreas Krarup
Frijsenborg M. Graf
Skakhusgård M. Graf
Sporupgård M. Graf
Sporupgård M. Graf
??? Nationalmuseet
Kraruplund Andreas Krarup
Sporupgård M. Graf
Lyngby Kr. Bundgaard
Sporupgård M. Graf

Erindringer om Farre Møbelfabrik

Af: Møbelfabrikant Niels Peter Jensen.

Min fader Anton Marius Jensen født d. 10.-6. 1883 død d. 9.-12. 1954 grundlagde Farre Møbelfabrik.

Far blev født i et lille stråtækt bindingsværkshus, (i dag Gl. Skanderborgvej 74). Men huset brændte i 1900. Det var sommer, pludselig brød der et uvejr løs, det lynede og tordnede, og lynet slog ned i huset. Hele familien, min bedstefar og bedstemor og min far og hans to brødre var samlet i bedstefars værksted. Lynet ramte min bedstefar, så han var død på stedet. De nåede lige at bære ham udenfor, før der var ild i hele huset, og de reddede intet derfra.

Min bedstefar var kampestensmurer, han satte også mange mure omkring kirkegårde. Bl.a. har han sat muren omkring Skanderup Kirke. Senere var han ringer og graver ved Sporup Kirke.

Min far gik først på dagleje, bl.a. på Sporuplund og i Søgården. Søren Sørensen der ejede Sporuplund, havde også Søgården en tid. Min far

og Søren Sørensen havde gået i skole sammen. Men far kunne ikke blive ved at finde sig i at gå på dagleje, så han gik i snedkerlære hos O. Bak Sørensen i Århus. Senere vendte han tilbage til Farre, og blev gift med Anna Katrine, og startede sit eget lille snedkeri i 1907. Det var et lille værksted, som han selv byggede, det lå yderst i haven, nu Gl. Skanderborgvej 64.

To år senere byggede han "Det hvide hus". Indtil det blev bygget, boede de til leje hos vognmand Andreas Hansen og hans kone Stine, med hvem de delte køkken. Der blev jeg født i 1907.

Min far startede med at lave kommoder og klædeskabe, enkelte borde og stole. Dengang når folk skulle giftes, da fik de to senge, et bord og fire stole, jeg husker det så tydeligt. I længden kunne far ikke blive ved på den måde, det var ikke nogen levevej, det gav simpelthen for lidt. Så kom han ind på at lave seriemøbler. Han tog kontakt til nogle møbelforretninger, og det var på den måde han fik det startet op. Det var først enkelte ting, og senere var det spisestuer. Og på et tidspunkt begyndte han at fremstille egetræsmøbler, det var i min læretid. Det var meget dyre møbler, en sådan spisestue var meget meget fornem. Massivt egetræ, med bibelske motiver på, sådan rigtig dybt håndskåret. Der blev lavet fire stuer, det var hvad der kunne præsteres dengang - og det lavede man ikke på en gang, nej man lavede en stue ad gangen.

På det tidspunkt var der 5-6 mand ansat. Al billedskærerarbejdet blev lavet i Århus. Senere - ca. 1926 fik vi vores egen billedskærer, han kom fra Århus, han var ganske ung, Johannes Christensen hed han. Han blev gift og flyttede ind i min bedstemoders hus, Gl. Skanderborgvej 74. Hvor der også blev indrettet værksted til ham.

Far blev ved med at lave renaissance-møbler med håndskårne fyldninger, med motiver af Niels Ebbesen, bl.a. motiver af den gamle kone der giver Niels Ebbesen et brød, da han er på vej til Randers, og hvor Svend Trøst - medens Niels Ebbesen er i Randers, hvor han tager den Kullede Greve, og så senere tager tilbage over Randers bro, hvor Svend Trøst havde løsnat plankerne i broen, og da den Kullede Greves folk kommer, kan de ikke komme over. Motiverne er taget efter billeder i Ingemann's romaner - som min fader i fællesskab med

billedskæreren valgte. Jeg tegnede også motiver med Niels Ebbesen til de øverste fyldninger på et skab, og selve Nørreris på de nederste. Og nogle af de ting er stadig i familiens eje.

I 1954 døde min far, og min broder Arnt og jeg kørte fabrikken videre for vores mor. I 1956 overtog jeg fabrikken. I 1957 startede Arnt selv firma i Odder. Inden far døde var vi begyndt at fremstille Heppelwelt møbler. Men i starten var far nu ikke særlig positiv indstillet med hensyn til omlægning af produktionen. Men det var ganske enestående så godt det slog an. Ja far blev så begejstret for det, at en dag da jeg sad ved tandlægen, ringede han for at fortælle at nu var der kommet en ny stor ordre fra København. han lå ellers i sengen og var meget syg. Han var meget stolt - tænk nu kom der en ordre igen i dag - på Heppelwelt mahogni. Min far var ikke indstillet på at ændre produktionen, det kan jo være svært at give afkald på et livsværk. Jeg havde tegningerne til Heppelwelt liggende i flere år, men far ville ikke anerkende dem. Men en dag kom der en af vore sælgere og sagde at han ikke kunne sælge flere af de tunge møbler, nej hvis i kan lave nogle lette stilmøbler, så kan jeg sælge dem. Min far så på mig og sagde så, ja men vi har da tegningerne klar, ikke Peter! Jeg hentede mine tegninger, og det blev straks bestemt at vi skulle prøve. Og den dag i dag vil jeg stadig hævde at lette stilmøbler er en salgsvare. Det er helt afgjort. De gamle tunge møbler er dog stadig efterspurgt, så det kommer jo nok på mode igen engang.

Da jeg overtog fabrikken, beskæftigede vi 14 mand, men det blev til flere. Jeg havde omkring 25-30 med billedskærer. Jeg var oppe på at have 9 lærlinge på en gang. Det var rigeligt - men jeg vil sige, når det var en god læreplads, og var det en god dreng der kom fra et godt hjem, så var det svært at sige nej. - Jeg talte med fagforeningen, og de sagde: Jensen, det er en fantastisk læreplads, så du kan bare tage dem ind. Og der er mange af de drenge jeg har udlært, der står i gode stillinger, og selv har fabrikker i dag.

Fabrikken brændte første gang i ca. 1918 og igen i 1924 og nu sidst i 1986. Den første fabrik der brændte, var kun en lille beskeden bygning. Alt blev fjernet og der blev bygget en ny i to etager. Det brændte så igen i 24, blev bygget op igen, stadig i to etager, men nu blev der bygget en vinkel på. Min farbroder Jensen var også udlært snedker, og

arbejdede en tid hos min far, men han havde lyst til at blive landmand, og han kones store ønske var at overtage Søgården, for det var hendes fødehjem. Men min farbroder var ikke rigtig landmand, så når høsten stod for døren, så var det jo rart at få en 3-4 mand hjemme fra møbelfabrikken til at få det i hus. Og der blev avlet mange kartofler - men de kartofler skulle jo tages op, og så var det jo igen rart at få nogle mand til det. Det var dog mest uden for arbejdstiden, for mange ville jo gerne tjene lidt ekstra. Men i længden var det jo ikke holdbart.

"Bjørnen og Bjørnens hus"

Jeg husker Bjørnen og Bjørnens have. Da jeg var dreng boede der en mand der hed Jens Låsby, han var skomager. Jeg husker ham så tydeligt. Hvis nogen skulle have forsålet et par sko, stod han op midt om natten og gik til Århus efter sålerne, og han var tilbage igen når folk stod op. Jens Låsby havde været med i krigen i 1864, han markerede de dage, hvor de forskellige slag havde stået, ved at tage sin uniform på, og så svingede han med sin sabel ude i haven. Ellers var han meget fredelig. Han var alene, og døde i sit hus. Derefter overtog Bjørnen huset - han gav sig ud for at være ejendomshandler og havde da også fået fat i Jens Låsby's hus. Derfor kaldte vi det Bjørnens hus og have. Det var meget fristende for vi drenge, for der var sat et højt hegn op omkring hele grunden, men det var ikke højere end man godt kunne kravle over det. For inde i Bjørnens have, der stod et pæretræ og et æbeltræ - jeg synes aldrig at jeg har smagt så dejlig frugt som det derinde.

I Bjørnens sidste år boede han i huset, skønt det halve var faldet ned. Der var kun et rum der var klistret sammen, han sov i en kasse med noget halm og et par gamle dyner over sig, der blev ikke fyret, der var ikke noget at fyre i, men han levede sit liv på den måde. Han gemte sine penge rundt omkring i revner og sprækker, men vi ved jo godt alle sammen at det ikke lønner sig at gemme sine penge og ikke opgive dem, og det gjorde det heller ikke for Bjørnen, for så er der jo andre der får glæde af dem, og det gjorde vel nok Hammel kommune, man sagde at Kommunen dengang fik sit første rådhus - det kunne Bjørnens penge lige dække. Da Bjørnen døde arvede hans datter huset. Far ville gerne købe det, for der var kun en meter mellem fabrikken og

Bjørnens have. Far købte det i 1937-38, men udvidede ikke med det samme, men lavede en flot have.

Senere blev der udvidet - far købte et stykke jord bag fabrikken af P. Jensen. Senere byggede jeg også et stykke til, da købte jeg jord af Magnus Pedersen.

Tre gamle huse.

Jeg husker tre gamle bindingsværkshuse med stråtag som lå på den østlige side af vejen lige over for mine bedsteforældres hus. Langs med vejen var der en åben grøft, hvori al kloakvandet løb. Over grøften var der en slags gangbro over til hvert hus. I et af husene boede der en bager. Jeg mindes så tydeligt det bageri, men det der fascinerede mig mest, var når bageren lavede Bismarsklumper, de var pragtfulde. Hvad han blandede sammen ved jeg ikke, men han stod med det her sukkermasse, og det måtte jo ikke blive for stift. Han lavede lange strimler og kastede dem op over et søm, og trak det - og vred det rundt, og så kom de her skønne farver frem i hvidt og rødt. Og så skar han dem over til disse pragtfulde klumper.

Hvedebrødsmanden.

Der var en mand, der boede i et hus der ude, hvor senere Parketfabrikken kom til at ligge, der lå sådan nogle gamle huse der, han gik med brød for bageren, det var ham vi kaldte hvedebrødsmanden, eller hvedebrøds-Peter. Det foregik med en rem over skulderen hvori han bar to store kurve. Han gik rundt og solgte brød både i byen og ude på gårdene. Et år op til jul kan jeg huske at han var nede hos far og mor. Han havde sat de to store kurve fra sig, og så var der lige telefon til far, han kom løbendeovre fra fabrikken, tværs over gårdspladsen, og han kom i farten til at vælte en af kurvene. Der lå nu i tusindvis af pebernødder rundt på jorden, og hvedebrødsmanden han sagde: "Oh herregud, hva ska a da no gøre". Men far sagde: "det skal du såmænd ikke spekulere på, nu skal vi få dem samlet op, og så skal du nok få din betaling for de der pebernødder". Så vi knægte kunne jo rigtig forsyne os med pebernødder. Det gjorde ikke noget de havde været på jorden. I et af de andre huse boede "Sjællænder Stine". Der var et hus mere, men det husker jeg ikke noget om.

Bødkeren

Min bedstemoder havde en temmelig stor have, og hun var nabo til bødkeren. Han fremstillede dritler, saltkar, vaskebaljer, kjaldtrug (trug der stod ved kilden eller vandpumpen, så dyrene kunne drikke der) og ajletønder. Han skar selv en del af træet op, jeg kan huske det stod i store stabler udenfor. Han havde også røgeri, hvor folk kunne komme og få røget deres flæsk, pølser og skinker. Der kom landmændene med store baljer fyldte når de havde slagtet gris. Der har jeg også set hvordan det blev hængt op i røgeriet, det duftede så pragtfuldt alt det røgede. I den anden ende af det hus, havde bødkeren selv fedesvin.

Bødkeren lavede alle dritler til mejeriet Høgholm i Farre og til Anbæk mejeri. De blev brugt til at opbevare og transportere smør i. Jeg husker at bødkeren satte et antal dritler ud til Voldbyvejen, som mælkekusken skulle have med til Anbæk, det var altid tidligt om morgenen, før andre stod op. De dritler der skulle bruges på Høgholm, kørte bødkeren selv der op på sin tohjulede kærre. Han havde flere folk til at hjælpe sig. Johansen, som han hed, overlod forretningen til sin søn Richard Johansen født d. 7-3 1885 død d. 15-1 1967 - hans kone Ane f. 12-6 1889 d. 7-4 1957.

Det første forsamlingshus i Farre

I et andet hus (nu Gl. Skanderborgvej 68) boede skomager Christian Pedersen f. i Farre 3-6 1872 d. i Farre 9-3 1952 og hans kone Karoline f. i Farre 21-7 1879 d. i Farre 18-10 1970 de havde 7 eller 8 børn. Huset de boede i er antagelig det første forsamlingshus der har været i Farre. Jeg kan huske salen stod der. Der var skomagerværksted og forretning i den anden ende. Der skete jo altid noget, for der var jo mange at lege med. Der var en af drengene der døde, Søren Karl hed han, han var på min alder. Det gjorde så ondt, for jeg kunne så godt lide ham. Han var ude at tjene, så blev han syg, kom på sygehuset og døde der. Det gjorde et stort indtryk på mig, jeg var jo kun en stor dreng. Jeg gik rundt fra dør til dør og fik samlet penge sammen til en lille sten til kirkegården, og jeg er ikke sikker på andet end at den kan findes der ude endnu. Der stod på den: Til Søren Karl fra skolekammerater.

Jordmoderhuset

Jordmoderhuset blev bygget, af Amtet, sidst i tyverne. Jordmoder Elisabeth Kirstine Bjerre f. i Ålsrode 3-4 1870 d. i Farre 29-9 1930 hun var gift med S.P. Bjerre f. i Kongsted 27-10 1861 d. i Lind 9-9 1958.

Fru Bjerre var den første der boede der. Før boede de i det bindingsværkshus, hvor senere vejmand Pedersen boede, nu Gl. Skanderborgvej 100. Efter fru Bjerre kom Jordmoder Kirstine Andersen hvis mand var Murer Åge Andersen.

Barndomserindringer

Som dreng kom jeg meget ned i Søgården, for som før omtalt ejede min farbroder jo den. Om vinteren kørte vi på slæde på de store bakker, helt ned til bækken. Der var en indhegning, men vi fjernede hegnet så vi kunne køre helt ned. Min far havde lavet en slæde til os, og den var ikke helt almindelig. Den var bred, med brædder på tværs. Og gængerne, ja det var ikke rigtige gænger, men et bræt. Jeg kan huske vi drenge vi gav slæden et navn, den blev kaldt for Messing Jens. Når vi så fik slæbt Messing Jens op ad den bakke, så skulle jeg styre den, det gjorde jeg med benene, og så var det med at ramme hullet hvor pigtrådshegnet var fjernet. Der kunne nok være 10-15 børn på Messing Jens, så der var drøn på, når den kom ned, og lige over et brette hop, men der skete aldrig nogen uheld.

Legeskammerater.

Jeg legede tit med Thomas Thomsen fra Røddikgården, men jeg legede lige så gerne med Anders i Fattighuset. For mig var det ligegyldigt hvor de boede. Jeg gik også til præst sammen med Anders. Der var også Holger fra Sporuplund og Sigvald, hans far var tømrer, de boede lige ved siden af Høgholm. Sigvald var så hård, og da jeg lige var begyndt i storeklasse, da skulle jeg have hele turen, og det skete hver dag, og det blev ved. Men så en dag, hvad der kom op i mig kan jeg ikke sige, men det var ligesom om der var noget i mig der sagde at nu skulle det være slut. Sigvald kom som sædvanlig, jeg skulle lige knokles ned, men så trak jeg det ene ben tilbage - det var måske nok lidt hårdt, men jeg sparkede ham alt hvad jeg kunne, ind på hans ben, og han satte sig ned og tud-brølede. Jeg gik forbi ham, og fra den dag kunne jeg gå i fred.

Skolen

Så var der skolen - jeg vil ikke sige at jeg var bag efter, men mit forhold til lærer Knudsen var nok ikke det bedste. Jeg sad oppe ved det øverste bord sammen med Thomas, men så havde Knudsen fået kik på mig, hvad det var ved jeg ikke - men jeg fik bud om at sætte mig ned til det nederste bord, ved siden af kakkellovnen.

Jeg kan da godt fortælle et lille træk - det kan da godt være jeg har været sådan en borte gavstrik. Men jeg sad altså der nede, jeg havde ikke noget at give mig til, for jeg blev jo aldrig hørt, nej jeg sad der bare. Det var en dag hvor Knudsen gik frem og tilbage, helt oppe fra katederet og ned til kakkellovnen. Når han kom ned til kakkellovnen og vendte, så tog jeg den store ildrager og gik bag efter ham, næsten helt op til katederet, så vendte jeg og kom tilbage og satte ildrageren ned. Det kunne jeg nok gøre 25 gange - og han kunne ikke forstå, der var ingen der havde interesse i at høre på ham. Det eneste de var optaget af, var om jeg nu klarede det næste gang. Knudsen kunne godt mærke at der var noget, men han opdagede ingenting, men sagde: "I skal høre efter, hvad ler I af".

Og en gang blev jeg kaldt op, han sagde aldrig mit navn, han sagde altid: "ham der af snedkerens", jeg skulle tørre tavlen ren. Knudsen sagde: visk det ud, kluden ligger derhenne. Den lå altid under katederet. Jeg kravlede derind, men det vil sige, jeg kikkede ud ved den anden side, og vinkede til klassen. Der blev jo selvfølgelig en grin. "Hvad laver du", sagde Knudsen. Jeg kan ikke finde nogen klud, så kravlede jeg ud igen, så der blev ikke visket nogen tavle ren den gang.

Møbelfabrikant Niels Peter Jensen

Jeg blev somme tider sat uden for døren, så løb jeg ned til smed Jensen, det fik min far at vide engang, så blev der sendt bud efter mig, jeg skulle komme hjem, og så kunne jeg følge med min farbroder på stationen, der var noget der skulle hentes der nede. Vi havde en stor fladvogn og en dejlig sort hest. Jeg sad så der bag på vognen da vi kørte, og til alt uheld, var det frikvarter, og Knudsen var lige gået ned til smeden. Der stod han med sin store pipe, og alle drengene var der også, de stod og vinkede til mig, og jeg vinkede til dem, jeg sad jo stolt der og svingede med benene. Knudsen stod der og så til, det var måske nok irriterende - men sådan var det dengang.

Erindringer

Af: Peter Nielsen, Møllegade 32, Silkeborg. f.d. 14-4 1911 i Farre

Da jeg er en af dem, der er født i fattighuset, skulle det være mig muligt at give et resumé over hvad det vil sige at være et fattighusbarn. Det har ikke altid været lige sjovt. Ofte måtte vi høre fra både børn og voksne at man var fra fattighuset. Jeg har sågar følt det langt op i voksenalderen, det er ligesom en plet, der aldrig bliver vasket af. Så sent som nu i 91, nogle få dage efter min 80 års fødselsdag, da fru Karen Warming ringede mig op og spurgte om jeg ikke havde boet i Skrænten i min barndom. Jeg synes det er et smukt navn det har fået.

Jeg har mange minder der fra - både lyse og mørke. Jeg må indskyde, at jeg ikke følte Karen Warming tænkte i disse baner, men alligevel, tanken sidder der.

Hvorfor mine forældre flyttede ind i fattighuset, ved jeg ikke; men det var vel da min far blev syg. Men jeg er altså den yngste af en søskendeflok på syv, og jeg er også den sidste, alle mine søskende er døde.

Min mor har fortalt mig at min far kom på sanatoriet i Silkeborg, fordi han havde tuberkulose; men far kom hjem igen efter en tid, og doktor Heise fra Sorring garanterede for at det ikke kunne smitte, medmindre

man kom i direkte berøring med ham udover at sige goddag og farvel. Men alligevel kom der bud fra - jeg tror der var noget der hed værgerådet den gang - at hvis ikke min far rejste på sygehuset, så tog de børnene. Så min far indvilgede i at rejse på sygehuset. Hvor lang tid han lå der, ved jeg ikke; men der døde han. Jeg kan ikke huske min far, for jeg var kun trekvart år da han døde, i januar 1912. Jeg har ofte savnet at have en far - det har jeg jo aldrig prøvet.

Men lad mig begynde at sætte tankerne i sving. Fra jeg var en 6-7 år gik jeg meget henne ved købmand Søren og Mette. Mette var datter af købmand Poul Gam, hendes mor blev i daglig tale, af hele byens befolkning kaldt faster Ane.

En af mine søstre tjente hos dem, som det man kaldte tjenestepige. Jeg var tit alene hjemme, da min mor altid var på arbejde. Jeg kan huske jeg var meget glad, når der var en dag min mor ikke skulle på arbejde og var hjemme, da nød jeg det - måske lige så meget som når andre skulle til fest. Men henne hos Mette og Søren var jeg også glad for at være, der var altid noget sådan en knægt kunne løbe efter og gøre lidt gavn. Skal jeg give nogle eksempler på, hvem af dem, der var den foretrukne, så var det Mette, og det var fordi hun var altid parat til at forsvare mig, når jeg somme tider havde gjort noget forkert. Et lille eksempel - Søren skændte på mig. Og ville så skynde sig at forsvinde da jeg havde fået de skænd jeg nu måske havde fortjent. Men Mette holdt fast i ham og udbrød: Søren - han ville igen forsvinde, men heller ikke denne gang slap han fri, og det hele endte med, at han talte pænt til mig, og gav mig en flødebolle.

Tiden gik, og da jeg så fyldte 9 år, måtte jeg ud at tjene. Jeg kom ud til Jens Jakob Pedersen, Damagergården. Jeg skulle have 50 kroner fra 1. april til 1. november - og hvis han blev godt tilfreds med mig, så skulle jeg få 60 kr. og jeg fik 60 kr. til den 1. november, så jeg var jo stolt da jeg kom hjem. Og så fik jeg lov til af min mor at købe en brugt cykel, den købte jeg af en ældre ungkarl, som handlede med og reparerede cykler. Han hed Schmidt.

Da jeg kom ud at tjene hos Jens Jacob, længtes jeg meget, jeg husker, en dag jeg gik fra skole, min mor var oppe ved Karl Røddik og malke - dengang malkede man tre gange om dagen - da gik jeg ind i lejligheden og lagde mig på sofaen.

Da min mor så kom hjem fra malkningen og så jeg lå der, ville hun selvfølgelig have at vide hvordan det kunne være. Jeg sagde til hende at jeg var syg. Da blev min mor vred, hun hentede en tæppebanker og så fik jeg ellers et par rap i bagen med de ord: "Den sygdom skal jeg snart få kureret, kan du så danse i din plads". - Dengang kunne jeg ikke rigtig forstå det, men siden blev jeg mere klar over hendes situation.

Men da jeg kom ud i min plads, det var selvfølgelig en time for sent, sagde Jens Jacob til mig, han kunne jo se jeg havde grædt, han sagde: Peter du må gerne tage hjem til din mor og sove om natten, når du vil komme herud om morgenen et par timer før du skal i skole, nu kan du gå hjem til din mor i eftermiddag og tale med hende om det. Der var een der blev glad, der var to - også min mor.

Da jeg havde tjent hos Jens Jacob i to år kom jeg hjem og skulle være om vinteren. Men kort tid efter kom Karl Røddik, som vi næsten var nabo til, der malkede min mor oppe, og sagde at han kunne godt bruge sådan en knægt. Og så kom jeg op til Karl og Dorthea. Og det har jeg aldrig fortrudt, for der havde jeg det godt. Vi fik en god kost, i modsætning til den i min første plads. Vi fik altid smør på brødet, aldrig margarine. Og når vi fik frugtgrød til middag, så var det med fløde på. Og når Dorthea hun lavede suppe, så sagde Karl: "Thea - Thea - alle de æg - vi ku' da få noget vand og brød!" Så sagde Dorthea: "Så får du vand og brød Karl. Så spiser vi suppe". Ja, Karl han var af og til en gnavpot, og han sagde til min mor en dag hun malkede: "A blyver it nær så glad for Peter som a var for Michal" - det var min ældre broder, han havde også været der. "Hvorfor?" sagde mor, "er han da ikke dygtig nok?" "Jo", sagde Karl "han er møj dygtig, men han er så rasende galsindet den knægt".

Karl havde en fin besætning, han havde 18 tdr. land og der havde han 12 køer, 2 heste, 3 grisesøer og en del fedegrise. Jeg syntes det var godt på sådan en landejendom. Og så havde han et engskift, der gik 4-6 kreaturer hele sommeren. Og så var Karl jo af den støbning, at hans dyr det var hans eet og alt. Jeg måtte ikke køre for stærkt med hestene, de måtte ikke svede. Og når der rendte en ko løs f.eks. - de stod jo i tøjer, når så Karl kom, så kom koen hen til ham, så han havde ingen besvær med at fange dem.

Der var jeg så året ud, og så kom jeg ud i Kulbjerggården til Rasmus Andersen og Karen. Og det var lige så godt. Jeg har aldrig nogen sinde hørt Rasmus han har sagt noget forkert. Han sagde altid pænt: vil i godt gøre det, og vil i det. - Jeg tjænte hos dem i et år. Ja, det var en ualmindelig god plads, det vil jeg fremhæve stærkt. Vi havde det som hjemme der. Alle de her små gemytligheder dem har jeg stadig i erindring. Jeg kan huske at Karen sagde til vi karle, når i går til fest og kommer hjem om natten så ved i hvor mælkstuen er, så kan i bare gå ned og forsyne jer. Jeg kan huske engang jeg kom hjem, sådan lidt sent, - jeg ville så gerne have rabarbergrød, så gik jeg ned i mælkstuen, og tog det sidste rabarbergrød der var. Da vi så kom til middag, da sagde Rasmus: "ska' vi ingen rabarbergrød have?" "Den spiste Peter i nat" sagde Karen. "Så sku' da fanden stå i ham". sagde han. - "Nå men du har da givet mig lov Karen," sagde jeg. "Ja men jeg har jo heller ikke sagt noget til dig Peter, og det må du gøre næste gang også."

Den første plads jeg havde, fik vi ikke så god mad. Engang blev der kogt suppe på en selvdød høne. Og efter et glide fik pigen besked på at varme de ben der var tilbage på gæsternes tallerkner, de skulle varmes i sovsen til os. Men der var en anden karl forunden mig, og han sagde: "Det vil vi sku ikke ha", så vi gik ud i karlekammeret og tog vores middagssøvn. Kl. 14.00 kom husbond og spurgte om ikke det var meningen at vi skulle arbejde. "Jo", sagde karlen, "når vi har fået noget at spise". - Det fik vi så.

Om aftenen sad jeg tit inde i folkestuen, og der sad Rasmus og Karen også. Rasmus havde en jagthund der hed Valter, den lå ved mig oppe på puffen, og Valter ville jo godt sommetider "lukke en ud". Så sagde Rasmus: "Peter du fiser", ja så skulle jeg ha skylden. En dag da vi var ved at køre møj ud, ude på Kulbjerg, gik jeg ved siden af vognen og dansede charleston, og det havde Rasmus observeret, jeg havde ikke set ham. Så da vi kom ind til middag, så begyndte han også, "ja nu skal i se sagde han, hva fanden er det nu det kaldes det her - jo charleston - Peter han gik sku og dansede ved siden af vognen her i formiddags. Og så fik vi alle en sund latter.

Dagen op til juleaften kunne vi ikke finde på noget at lave, så spurgte vi Rasmus hvad vi skulle lave, han sagde: "Kan i ikke finde på andet,

så ka' I gå hen og bøst jær tøv". Så gik vi tre karle hen i karlekammeret som lå lige ved siden af stalden. Der tog vi en gave frem som vi havde købt til Anders Rask, det var et tog med skinner og det hele, og der lå vi så på maven alle tre, og så på at det kørte. Så kom Rasmus. "Hva' fanden er det I laver?" Og så lagde han sig ned ved siden af os. Kl. fem spurgte Rasmus om vi godt ville hjælpe med at fodre og malke, så vi kunne blive færdige og komme ind og spise til jul. Og det ville vi jo selvfølgelig.

Rasmus var meget slæm til at snuse, jeg har hentet mange kasser snus til ham. Så sagde jeg en dag: "Hvad er det for noget skidt du æder?" "Det smager dælenne godt", sagde han. Og en dag vi var ved at køre korn ind, så Emma, pligen hun skulle tage fra så sagde Rasmus til mig. da jeg kom ind i laden med et ordentlig svingende læs: "Hvad vil du gi' mig for at kysse Emma?" - "En daler sagde jeg." Så sagde han: "Kom så her Emma du får den ene krone." - "Nej", sagde Emma, hun ville ikke ha med det at gøre - "du ska", sagde han - så tog han hende og tvang hende, men hun spyttede og spruttede. Så kom Karen lige ind i laden, så sagde Rasmus, "Karen a hår lige tjænt en daler ved at kys Emma." - "Ja men Rasmus da," sagde hun. Jo det gik altid med liv og lyst.

Om høsten når vi skulle køre korn ind, sagde han aldrig, nu ska vi ha det ind og nu ska vi det, nej han sagde gerne til os, når han ku se at vi ikke holdt fyraften: "Bliver I ved?" - "Ja", sagde vi "vi ska' sku ha' noget ind medens vi ka' se." Og da så høsten den var færdig, så fik vi hver især 25 kr. og så en fridag. Det synes jeg var et pænt tilbud. Det tror jeg ikke der er ret mange landmænd der har præsteret. Sådan var min tid som bondekarl.

Min læretid på Farre Møbelfabrik.

Den 1/11 1927 kom jeg i lære inde hos den store snedkermester A.M. Jensen på Farre Møbelfabrik. Det var ikke fordi jeg havde særlig lyst til at blive snedker, det var mest for at glæde min mor, for der var ingen af mine ældre søskende der havde lært et fag.

Det var noget ganske andet end landbruget, uha - uha. Det er de mest triste år i mit liv, de 4 ½ år jeg var der. Jeg skulle stå på værkstedet hver aften, og hver søndag til langt hen på eftermiddagen. Den eneste

regulære fridag jeg havde, det var langfredag, og det var nok fordi mester han var medlem af menighedsrådet. Men da jeg så blev udlært, og gik hjem til aften, og ikke kom derom igen, så kom mesters søn Amt og sagde: Jeg skulle sige fra far at du skulle komme, så måtte jeg jo igang. Nej jeg havde sku ikke råd til - sagde han - at holde fri, jeg skulle tjene noget. - Jeg fik bare alt for lidt for det jeg lavede om aftenen og om søndagen. Om søndagen så skulle der vaskes bil, det var fast hver søndag. Og når jeg somme tider lavede noget forkert, - det gør man jo når man er lærling, så vidste jeg aldrig mine levende råd, - så skulle jeg altid have fat i Peter, mesters søn som også arbejdede på værkstedet, - så skulle han rage kastanjeerne ud af ilden for mig, og det gjorde han mange gange. Peter var en helt modsætning til sin far.

Men jeg var der altså 4 ½ år, og da jeg så var blevet udlært sagde jeg til mig selv - nej jeg glemte at fortælle at jeg rendte af læren da jeg havde været der et par år. Så blev jeg hentet af politiet - da havde mester slået mig, og det ville jeg ikke rigtig gouter. Men jeg måtte jo altså danse derned igen. Og politiet fulgte med mig. Og vi snakkede om det. Men Jensen nægtede jo at han havde slået mig. Men jeg syntes jo, at så lang tid Politiet var der så var jeg uden for fare, så jeg protesterede igen. Men enden på visen blev jo altså at politiet gik, og så gik jeg på værkstedet.

Udlært.

Tre uger efter at jeg var udlært, da sagde jeg til mig selv: Nu vil du fandeme selv bestemme hvad du bruger din fritid til. Så blev jeg hjemme en aften, men da jeg så kom om morgenen, så begyndte mester jo at skælde ud, og da stod vi og slog hveranden slag i høvbænken, han stod med en knippel, og jeg stod med en hammer. Og jeg sagde til mig selv: hvis du får den i hovedet, så får han fandeme hammeren. - Så galt gik det ikke, men jeg blev fyret, og det sidste han sagde til mig - jeg havde jo ikke stået i fagforeningen længe nok, dengang skulle man være medlem i et helt år før man kunne få noget. - Så sagde han til mig: "Jeg skal nok sørge for at du ikke får noget krisehjælp".

Så nogle dage efter meldte jeg mig oppe ved Søren Skødt, han var sognerådsformand, og spurgte om jeg kunne få noget støtte. Jeg kunne få en krone om dagen i 14 dage, hvis jeg så skulle have mere, så var det fattighjælp. Så skulle jeg gå til kontrol oppe ved Karl Røddik, som havde kontrolstedet dengang, hver dag. Da de 14 dage var gået så var det altså fattighjælp. Så sagde jeg: "Så skal jeg ikke have mere".

Så gik der en tid, så i samråd med Skomager Pedersen. - hos hvem vi nu boede til leje, vi flyttede fra fattighuset i 1928 - så enedes vi om at jeg skulle skrive til amtet. Det gjorde jeg. Der gik så et par måneder eller tre, før jeg hørte fra amtet. Så en dag kom politiet med den besked, at der var lukket, jeg kunne ikke få noget. Så gik jeg igen ind til skomageren, som jeg jo altid havde gjort, fordi det var jo sådan set den eneste jeg kunne snakke med på mit felt. Og vi blev enige om at skrive til socialminister Steincke. Der gik heller ikke mere end fire dage, så fik vi brev fra Steincke, og deri lå en kopi af hvad han havde skrevet til Søren Skødt. Og jeg tror jeg kan det ordret. Han skrev: "Ærede hr. Sognerådsformand, hvis De tror at socialloven er lavet for at trykke arbejdslønnen, så har De læst den forkert. Jeg vil bede Dem om at læse den om igen, og samtidig vil jeg bede Dem give Peter Nielsen understøttelse, med en krone frem i tiden, og uden fattighjælps virkning, og med tilbagevirkende kraft. Og det var jeg jo selvfølgelig godt tilfreds med. Og en halv time efter da kom Søren Skødt, og så sagde han: "Du har jo skrevet til Steincke". Jeg må ærlig talt indrømme at jeg var lidt arrig, og kom med nogle udtryk, som jeg ikke vil gengive her.

Men så gik der nogen tid, min mor hun var ked af det, hun syntes jo jeg skulle gå om til mester Jensen igen, og det fik hun medhold i af Skomageren. - Så gik jeg derom. Og så var Jensen jo hård nok til at sige: "Vil du arbejde!" - ja det ville jeg selvfølgelig, hvis jeg kan få min timeløn. Jeg har stået i lære i 4 ½ år Jensen, så jeg mener jeg kan få min timeløn ligesom de andre svende. Ja, han ville give mig 30 kr. om ugen, nu havde jeg jo været fra det så lang tid, undskyldte han sig med. Ugelønnen var dengang 52,80 kr. Det var tariffen. Så gik jeg om på værkstedet, der stod fagforeningsformanden, Thorvald Jensen fra Hammel, jeg spurgte ham må jeg godt arbejde for 30 kr. om ugen. Det kender jeg ikke noget til, sagde han. - Det var det svar jeg fik.

- Så gik jeg i arbejde, og så gik der tre dage, og uden at spørge nogen som helst om noget, - også uden at spørge skomageren, så skrev jeg selv til snedkerforbundet, hovedforbundet som man kaldte det dengang. Og så gik der igen nogle dage, så fik jeg et brev, jeg skulle komme til et møde oppe ved Thorvald Jensen i Hammel en aften, - sammen med alle de andre. Vi var en 18-20 mand dengang alt i alt. Og der var kommet en Hr. Madsen, de kaldte ham rejsesekretæren, fra forbundet i København. Han sagde til Thorvald Jensen: "Jeg har fået et brev her, som er skrevet af Peter Nielsen, har de svaret ham sådan?" - "Ja det har jeg", sagde Thorvald Jensen, "jeg vil ikke gå fra mit ord, og det var fejgt gjort af mig, jeg beklager". Så sagde Madsen, "det er da altid rart at folk de vil indrømme. - Jeg kommer over og taler med Jensen i morgen".

- Det var fredag aften, kan jeg huske. Og om lørdagen, skulle han jo så komme derover. Jeg sagde til ham: "Han smider dig sku ud". - "Det bliver værst for ham selv", sagde Madsen. Om lørdagen, jeg stod inde ved maskinerne da jeg så Madsen dukke op. Og lige før han kom, da kom den store møbelhandler Chr. Rasmussen fra Randers, det var mesters hoveddafter. Og så tænkte jeg, hvad sker der nu. Madsen og Jensen de stod ude i gården, og jeg kunne godt se at der begyndte at blive høje skyer. Så hørte jeg Madsen han sagde: "Hvis De ikke skriver under på de her papirer Jensen, så bliver boksen lukket til middag". Så svarede Jensen: "Så kan jeg bare tage nogen fra KDF". - "Lykke med de kristne", sagde Madsen, og skulle lige til at gå, men så kom Rasmussen inde fra privaten, han havde sikkert hørt hvad de snakkede om. Så hørte jeg Rasmussen sige til Jensen: "Jensen, hvis de ikke skriver under på de papirer der, så er det ikke os mere". - Så skrev mester under. Madsen tog afsted, og Rasmussen kørte hjem, og så blev jeg kaldt ind. Og så sagde mester: "Er du kommet for at lave ballade Peter?" - "Nej jeg er kommet for at tjene min løn, den som jeg mener jeg fortjener. Hvis De ikke mener jeg er dygtig nok, så må De jo ha' lært mig forkert". Så ku' jeg gå. - Så sagde jeg gerne, men jeg har 80 kr. til gode. - Nej han skyldte sku ikke mig noget. - Så gik jeg, og siden har jeg ikke været ved Jensen.

Møbelfabrikken den er jo brændt nogle gange, den første gang jeg kan huske, da gik den lokale musiker Kramer ned gennem byen og blæste

på sin trompet. Den lokale brandsprøjte stod i "sprøjtehuset" på torvet i Farre. Den blev trukket uden for en gang om året og prøvet af. Hvis der ikke var vand i nærheden af et brandsted, så lagde man ofte brandslangen i aljebeholderen, og brugte det til at slukke branden med. Det siger jo sig selv hvordan det lugtede.

Min mor fik stemmeret.

Da min far var død og borte, rejste vi jo efterhånden allesammen fra hjemmet. Vi blev gift allesammen. Jeg flyttede til Silkeborg i 1935, og så blev min mor jo alene, rigtig alene. Min søster Johanne lstedede hende til at flytte til Silkeborg i 1937, men her kendte hun jo ikke andre end sine børn, så det var jo lidt trist for hende.

Men da hun flyttede hertil, da fik hun et skatteschema. Og da øjnede jeg chancen for at få hende til at gå over på aldersrente, som det jo hed dengang. Så jeg udfyldte hendes skatteschema for hende og sendte det ind, og hun blev sat i skat, og betalte den. Så blev der folketingsvalg, og hun fik en stemmeseddel - som hun jo aldrig havde prøvet - og hun var henne og stemme. Kort tid efter fik vi landstingsvalg, det var der noget der hed dengang. Da fik hun ingen stemmeseddel. På det tidspunkt havde vi en Borgmester i Silkeborg, der hed Bindlev. Han gik jeg så til, og spurgte hvorfor min mor ingen stemmeseddel havde fået. Så var han ved at kigge i en masse papirer, og så sagde han: "Nielsen Deres mor har fået fattighjælp, hvor hun kom fra, og det får hun også endnu". Jeg sagde: "det kan jeg ikke forstå, for hun har da betalt skat, jeg har selv udfyldt hendes skatteschema, og efter min bedste overbevisning, er fattighjælp ikke skattepligtig". - "Nej, det har De ret i", sagde han, "det må vi have lavet om. Nu skal jeg hjælpe dig", sagde han. "Nu skriver du først til Røgen - Sporup Sogneråd, om de vil eftergive hende det hun har fået derude. Vil de det, så er sagen klar". Og det gjorde jeg - og det var selvfølgelig afbud.

Så sagde Bindlev, så går vi videre. Hvor han så gik hen med det, ved jeg ikke, men en dag da jeg sad henne ved min mor, kom politibetjent Thøgersen. Min mor blev bange da hun så han stillede mod hendes dør. Han kom ind, vældig flink som betjente var dengang. Og min mor græd, men han forklarede hvorfor han kom. Hun skulle med på socialkontoret og besvare nogle spørgsmål. Jeg spurgte, om jeg ikke

kunne følge med i stedet for, jeg tror jeg kan svare på de spørgsmål min mor vil få stillet. Jo det kan du godt sagde han. Så fulgte jeg med på socialkontoret. Han var ikke helt enig hele vejen igennem, men han sagde til sidst: "Det kan eftergives, og det skal sku' eftergives". Kort tid efter fik min mor besked på at nu kunne hun hæve sin aldersrente, og det var mere end det dobbelte af fattighjælpen. - Og hvem var glad, det var min mor, og ikke mindst jeg. Så levede hun til 1940, så kunne hun ikke mere.

Arbejdsløsheden

I 1932 da jeg blev udlært, da var det mindst lige så svært at få arbejde, som det er i dag. Så jeg gik rundt på de forskellige gårde og tyndede roer, og lavede forskelligt arbejdsmandsarbejde - jeg havde gudskelov ikke glemt at bruge mine hænder.

Men så fandt jeg ud af, efter som man somme tider fik besøg af handelsmænd, det kunne jeg da også prøve. Så begyndte jeg at køre rundt med småting, knapper - barberblade sæbe og alt hvad der nu kan samles i sådan en lille kuffert. Og det gik for resten godt i flere år. Jeg var efterhånden ved at få en god forretning, grundet på at jeg havde nogle mægtig gode barberblade. Dengang kunne folk jo barbere sig selv, det kan de jo ikke i dag. Og jeg fik flere og flere kunder. Jeg blev også somme tider anholdt af politiet, men gudskelov havde jeg altid rene papirer, så der var aldrig noget der knirkede for mig i den retning. Jeg fik også at vide mange steder hvor jeg kom ind til, hvem der nu havde kendt min familie, bl.a. min far, de sagde allesammen, du havde en dygtig far, men han var jo lidt glad for flasken. Og det gjorde ondt, men jeg var da glad for at de nævnede det andet først. Min far var sadelmager og tapetserer, ikke sådan just at han havde en forretning. Nej dengang gik man rundt og syede på forskellige steder hvor det var nødvendigt, bl.a. seletøj. Min far har jeg jo som sagt aldrig kendt, jeg har bare hørt ham omtalt. Min mor fortalte mig så meget, som hun nu kunne huske.

Krigen.

Så kom krigen, og jeg blev nødt til at indskrænke min forretning, dels kunne jeg ikke blive ved med at få varer, dels kom tyskerne mig lidt i vejen. Så bød det sig sådan at en god ven her i Silkeborg, som også

var snedker, og som sad i udvalget for badeanstalten, han kom en dag og fortalte mig, at jeg kunne komme ind og få et job på den kommunale badeanstalt. Det sagde jeg selvfølgelig ja til. Der var jeg så tre dage om ugen, og bademesteren, som jeg kom til at høre under, skaffede mig så ind til Silkeborg kommune som fyrbøder - som jeg også havde lidt kendskab til, fra min læretid, for dengang skulle jeg også passe kedelen. Så fik jeg efterhånden mere og mere ved kommunen, jeg startede med en ugeløn på 14 kr.

I 1937 var der en del skriverier i blade og aviser, at der var nogen der fik eftergivet det de havde modtaget i social- eller krisehjælp. Jeg søgte og fik den besked, at jeg havde fået 3.600 kr. i krisehjælp, jeg kunne få lov til at afdrage dem, i små rater. Det blev til et afdrag på 3 kr. om ugen. Da jeg så havde betalt det sidste afdrag - der gik selvfølgelig nogle år - så gik jeg til Borgmester Bindslev, trods det at jeg havde kvittering for hvert beløb jeg havde betalt. Så gik jeg til borgmesteren og sagde: "nu har jeg betalt det sidste afdrag, må jeg få en hovedkvittering fra dig". - "Det må du", sagde han. Og den fik jeg, og det er jeg glad for. - Jeg har betalt det tilbage som jeg fik. Jeg skylder ikke staten noget.

Senere oprettede Peter sit eget duplikeringsfirma, og byggede sig en villa. I mange år var han også brandmand i Silkeborg. I de sidste otte år har han bl.a. syet stramajbilleder, mange - og meget flotte. ved siden af at han holder sit hus og have i fineste orden. Da jeg var på besøg hos ham, serverede han kaffe og hjemmebagt franskbrød.

Et slagsmål i Røgen

Af: Lars Jørgen Helbo

Den 31. maj 1663 var en bevæget dag i Røgen. Det blev en dag, man talte om længe efter, og den efterfølgende retssag varede hele sommeren. Retssagen blev ført for Gjern Herredsting, og takket være referatet i tingbøgerne, kan man nogenlunde rekonstruere begivenheden.

Striden stod mellem præsten Jens Sørensen Kiemp eller Hr. Jens, som han kaldtes, og dennes familie på den ene side, og gårdejer Niels Rasmussen med familie på den anden.

Den egentlige årsag til striden blev aldrig helt klarlagt. Hr. Jens påstod, at Niels Rasmussen og hans kone Anna Pedersdatter havde en ulovlig smugkro med salg af øl og brændevin. Her skulle de have forledt præstens sønner Peter og Sejer til druk og kortspil, og de skulle have snydt Sejer i kortspillet. Der var imidlertid ingen af byens øvrige indbyggere, der kunne (eller ville?) udtale sig om smugkroen.

Sejer må imidlertid have været meget vred på Niels Rasmussen. Den 31. maj tog han nemlig et gevær i den ene hånd og en kårde i den anden, hvorefter han gik hen til Niels Rasmussens hus, for at få regnskabet gjort op. Udenfor huset fyrede han bøssen af; men tilsyneladende ramte han ikke noget. Så råbte han, at beboerne skulle tage deres kårder, og komme ud til ham. De måtte gerne komme tre eller fire, han skulle nok vise dem.

Nu kom Niels Rasmussens søn Søren Nielsen ud, og spurgte om det var ham, Sejer ville snakke med. Sejer sagde så, at Søren skulle hente en kårde, så de kunne få striden afgjort; men Søren mente ikke deres kårde duede, og gik istedet ind efter et gevær.

I mellemtiden var Niels Rasmussen selv og Sejers bror Peter dukket op på valpladsen. De tog hver sin sten og gik løs på hinanden. Da Søren kom tilbage med bøssen, gav han Sejer et slag i hovedet med geværkolben. Det siges at geværkolben sprang i stykker, og Sejer faldt bevidstløs til jorden. Efterhånden havde der dannet sig et helt opløb, de fleste af byens indbyggere var kommet ud på gaden. De to hustruer og præstens datter var også kommet. Niels Rasmussen og

Peter Jensen må i mellemtiden have sluppet hinanden, for Niels Rasmussen slog nu præstekonen Dorte Jensdatter i hovedet med en sten. Peter Jensen fik samtidig fat i Sejers kårde, og af den fik Niels Rasmussen et hug i albuen og hans gravide kone Anna Pedersdatter et i hovedet.

Man kan undre sig over, hvor Hr. Jens var under dette optrin. Gårdene i Røgen lå dengang tæt så sammen, at alle i byen må have hørt, hvad der skete. Et kig i kalenderen viser imidlertid, at den 31. 5. 1663 var 6. søndag efter påske (den dag epistelen indledes med ordene: "Vær derfor besindige og ædru, så I kan bede. Fremfor alt hav inderlig kærlighed til hverandre"), så måske var han i Sporup til gudstjeneste. Det er vel heller ikke usandsynligt, at Sejer har valgt et tidspunkt, hvor faderen ikke var hjemme.

Så kunne retssagen tage sin begyndelse. Niels Rasmussen indsendte først en klage, som blev oplæst på herredstinget den 13. juni. Her beklager han sig over, at præstens sønner er trængt ind i hans gård, og har overfaldet hans søn. Derefter gik han selv og hans kone "... i den bedste mening og med to løse hunde ud for at forlige parterne". Men Peter Jensen kom løbende med en krumsabel, huggede ham selv i armen og hans kone i hovedet, så de begge er vanføre, og har mén for livet. Endelig fortæller han, at præstesønnerne for et par år siden overfaldt ham om natten, og frarøvede ham hans heste. Derfor beder han nu kongens forvalter i Skanderborg Clemens Clemensen om beskyttelse for sig selv og sin familie.

Men den historie ville præsten ikke lade sidde på sig. Hr. Jens havde godt nok ikke været tilstede; men nu sendte også han en klage til retten. Den pågældende dag var Sejer kommet til Niels Rasmussens gård, fordi han ville købe noget af sønnen Søren Nielsen, som kaldes kræmmer. Niels Rasmussen og hans kone havde imidlertid i lang tid holdt smugkro, og denne dag havde de sammen med sønnen og Annas bror Michel Pedersen fra Ellerup fået begge præstesønner overtalt til et spil kort. Under spillet var Sejer blevet snydt, og da han derfor ikke ville være med længere, overfaldt Søren ham med en masse ukvemsord, så Sejer var nødt til at forsvare sin ære, hvorfor han hentede sine våben.

Ifølge præsten havde Søren derefter truet Sejer med et gevær; men tilskuerne fik ham dog talt fra, at bruge det. Så kom Niels Rasmussen imidlertid løbende og slog først præstens kone og derefter Sejer til jorden med en sten. Præstens anden søn Peder — "som så sin mor og bror ligge døde" — havde nu grebet kården, for at værgе for sit liv, og derved havde Niels Rasmussen og hans kone fået de omtalte hug.

Den 27. juni var parterne indkaldt i retten. Her blev man enige om, at nedsætte et voldgiftsudvalg. Niels Rasmussen og Hr. Jens valgte hver to medlemmer til udvalget, og et medlem valgte de i fællesskab. Disse fem mænd skulle så forsøge, at tale parterne til rette. Hvis det ikke lykkedes, blev det endvidere bestemt, at udvalget skulle træffe en endelig afgørelse. Denne afgørelse skulle ikke kunne appelleres, hverken til herreds- eller landsting.

Den 8. august mødtes parterne igen. De fem voldgiftsmænd fortalte, at de havde gjort hvad de kunne, for at forlige de stridende parter; men det havde ikke hjulpet noget. Derfor afsagde de deres kendelse. Præstens to sønner Sejer og Peter skulle hver betale 25 rigsdaler til Niels Rasmussen, som havde fået et hug i højre arm og albue. Man måtte regne med, at armen blev krum og Niels Rasmussen dermed vanfør. Søren Nielsen skulle til gengæld betale 5 sletdaler til Sejer for det slag, han havde fået i hovedet. De mén, som de to hustruer havde båret fra valpladsen, skulle derimod gå lige op med hinanden. Endelig blev parterne pålagt, at leve fredeligt og i godt naboskab med hinanden i fremtiden. Enhver overtrædelse heraf skulle, udover de almindelige bøder og sagsomkostninger, straffes med 5 rigsdaler til herskabet i Silkeborg og 5 til sognekirken.

Murermester Martin Christensen

Af: Edel Heltborg Jensen og Preben Christensen.

Kristen Martin Christensen blev født i Nårup ved Gjern den 4. juli 1886 i en søskendeflok på 8 — 4 piger og 4 drenge. Med 8 børn i et lille landbohjem, blev det til, at børnene tidligt kom ud at tjene, dette gjaldt også Martin, som kom til Horn for at tjene som hjorddreng.

Martins 3 brødre blev bønder ligesom faderen (en endte som godsejer på "Egebjerggård" på Nordfyn), og det faldt ikke i god jord i familien, at han skejede ud og valgte håndværket som sin fremtidige levevej. Murerfaget valgte han og kom i lære hos murermester Anton Møller i Gjern i 1901. Dengang var der langt mellem de tekniske skoler, til gengæld var der ikke obligatorisk undervisning for håndværkslærlinge; men Martin valgte at få teorien med som ballast og for at gøre dette muligt, udførte han sin sidste del af læretiden hos murermester A. Madsen i Herning, hvor der var teknisk skole. Dengang var det meget langt væk hjemmefra, men det var almindeligt, at lærlinge boede hos deres læremester.

Svendeprøve var dengang frivillig, men Martin aflagde prøve i 1905 stadig i Herning, hvor hans opgave blev at mure en skorstenspipe, vel at mærke på jorden, med denne tids mange kanter og fremspring. Han bestod med glans, og måske var det det, som gjorde, at han

tog ranslen på nakken og "gik på valsen", som det hed dengang håndværkssvende søgte udenlands for at se og yderligere at lære. Martin satte kursen mod syd, og første stop var Sønderborg, der dengang var tysk. Her byggede man en kaserne, dengang marinesation, og her arbejdede han en sommer, inden han drog videre sydpå. Sammen med en arbejdskammerat arbejdede de sig ned gennem Tyskland og Svejts. Her foreslog arbejdskammeraten, som havde penge på lommen, at de skulle drage videre til Italien, nærmere til Venedig, så ville han betale for turen over Middelhavet til Egypten. Til Venedig kom de, men arbejdskammeraten fortrød, måske var billetprisen alligevel mere, end han kunne magte, og næsen blev igen vendt mod nord, mod hjembyen Gjern. Her ventede der en indkaldelse til militæret og værnepligten blev aftjent som fæstningsartillerist ved Københavns forter.

Den viden og erfaring, som årene i det sydlige havde givet ham, gav mod til at etablere sig som selvstændig murermester, og i 1912 købte han "Lindely" i Farre (Gl. Skanderborgvej 121); dengang var der 4 store lindetræer foran huset, deraf navnet. Huset blev moderniseret og i 1914 gifter han sig med Agnes Kristine, der var datter af smedemester Niels Andersen i Gjern.

Selvom året 1914 var året, hvor 1. verdenskrig brød ud, var der arbejde nok at tage fat på. Det første hus blev Villa Pax (Skanderborgvej 130) for Elisabeth Nielsen, "Svingel-Lisbeth" kaldet, fordi hun havde haft "Svingelgården" sammen med sin mand. Kristine og Søren Skødt Thomsens stuehus på "Røddikgård" og Dorthea og Kristian Røddiks stuehus på "Sortemosegård" var byggerier, som blev opført under verdenskrigen, men uheldigvis blev Martin to gange indkaldt til sikringsstyrken, og Martin måtte forlade kone og to børn, som var kommet til samt jo også murerforretningen, hvilket gav nogle økonomiske betær.

Efter krigen lod amtet bygge en distriktsjordemoderbolig til fru Bjerre (Gl. Skanderborgvej 60). A.M.Jensens møbelfabrik nr. 62 blev udvidet flere gange i årenes løb. Mette og Søren P. Sørensens købmandsforretning nr. 112. Frants Jensens karetmagerværksted nr. 114. Det var i 1935, arbejdslønnen for murerarbejdet var knap 3500,- kr. Det var ved dette byggeri den første betonblandemaskine kom til

byen, hvilket skabte nogen furor med spådomme om, at et sådant maskineri ville skabe arbejdsløshed. Men det gik heldigvis anderledes. Fortsætter vi op ad vejen, ombygning af mejeriet Høgsholm nr. 116, nr. 130 er nævnt; men denne række slutter med Tømrermester Laursens hus nr. 136. Hvis vi så begynder i den anden ende igen ligger Marie og Peter Jensens hus (nr. 65) først for, nogle år senere broderen Arnt Jensens hus på Søgårdsvej 2, Smedemester G. Lemmings værksted nr. 97, togfører Vejllins ejendom nr. 115, Jens Nielsens hus nr. 121B, smedemester Holm Jensens forretning på nr. 139 og pensioneret lærer Knudsens hus nr. 141, senere udvidet med cykelværksted for Mads Hansen i slutningen af fyrerne.

På Silkeborgvej blev det igen til Frants Jensen, der byggede beboelse med værksted på Gl. Silkeborgvej 9. Martha og Kristian Zackos gård efter brand i 1930, det er nr. 22 og Peder Munks hus nr. 80. Vognmand Aage Rishøjs forretning på nr. 147, på nr. 171 blev det til hus for "Strikke-Ane". Ane og Anders Kristensen havde en strikmaskine, hvormed de kunne forsyne egnens beboere med sokker. Nabohuset nr. 173 blev det også til, det var frk. Levins brødsalg. På den anden side af gaden blev der også bygget. Nr. 178 lod elektriker Poulsen opføre og skomager og musiker Pedersen lod bygge nr. 182, og det sidste i rækken var i 1942, da H.P. Bak fik opført nr. 190. Uden for Røgen by blev det bl.a. til "Kammergården"s udlænger, der nedbrændte omkring 1926.

Kærtmager Gunnar Jensen er tidligere nævnt med to byggerier, men han var en utrolig initiativrig mand, så det må ikke glemmes, at han var medbygherre på nu Damagervej 164. Her lod han sammen med Anton Miede opføre en træskofabrik, senere ombygget til savværk og kassefabrik, derefter til parketfabrik og nu møbelfabrik. Nu vi er i omegnen, må vi huske "Smidsiggård", hvor udlængerne brændte i 1945. Den ejedes på det tidspunkt af Leth Pedersen, som havde købt den af P. Chr. Nielsen, som havde købt "Lyngbygården".

Tyvernes og tredivernes krise var utrolig dårlige tider for landbruget, med en stærkt afsmittende virkning på landhandel og landhåndværk med en kæmpe arbejdsløshed til følge. Bygningshåndværkerne underbød hinanden, kun for at få omsætning, så de kunne få deres vekslers med banken omsat. Følgen blev naturligvis en endnu større

gæld. Martin Christensen mærkede det selvfølgelig også. I 1931 havde han 2 — to — arbejder at udføre. Det ene var en omsætning af en kakkelovn og det andet var et komfur, der jo dengang var delvis muret op. Han forsøgte at undgå den helt store økonomiske depression ved at skaffe sig arbejde udenfor det naturlige område. Det blev til hovedbygningen på "Lyngballegård", Galten Elværk, "Skytsminde" i Skovby, ja så langt væk som Høring tog han arbejde. Bortset fra Høring skete hen- og hjemtransport på cykel, vel at mærke udenfor arbejdstiden, så dagene var lange og arbejdet dårligt betalt. En af medarbejderne en murerarbejdsmand kaldet "Store Kresten", som var fra Svenstrup, tog turen til fods, så han havde kun søvnens tid derhjemme. At han altid var til fods blev hans død, idet han blev dræbt af en tysk militærbil under 2. verdenskrig.

I 1933 var byggeriet totalt gået i stå. Det var svært for ikke at sige umuligt for håndværkerne at holde til det rent økonomisk, men som et plaster på såret fik "Martin mureren", som var hans navn i daglig tale, tilbuddet om at lede arbejdet for kommunen ved udførelsen af en ny vej mellem Farre og Røgen. Men i 1934 kom der ligesom lidt skred i samfundet. Under krisen var nogle af landbrugets bedrifter, nemlig mejerierne blevet meget nedslidte, og en fornyelse var absolut påkrævet. Martin fik til opgave sammen med muremester Møller i Gjern, at opføre et nyt andelsmejeri i Gjern. Projektet var udført af arkitekt Erik V. Lind i Skive. Han må åbenbart have været tilfreds med arbejdet, for da Gjern Mejeri var færdigbygget kunne Martin flytte sit grej til Mundelstrup Mejeri og derefter til Hammel, hvor arkitekt Lind stod for opførelsen af Herregaardsmejeriet Frijsenborg. Bygherre var direktør Hjerl-Hansen, København, — den mand, som samlede museums-landsbyen på Hjerl Hede. Frijsenborg Herregaardsmejeri havde hele tiden udvidelser igang, og det blev nok hans "hjerdebarn", idet der hele tiden var brug for hans store håndværksmæssige evner, og han havde et ualmindeligt godt samarbejde med den italienske mejerichef ved navn Invernizzi, som var ansat for at lære dansken at producere Gorgonzola, hvilket jo da også lykkedes.

Offentlige hverv var ikke Martins store hobby, — kun hvor det angik det faglige. I mange år i bestyrelsen for Mesterforeningen for Byggehåndværkene, vurderingsmand for den alm. Brandforsikring og

tillidsmand for Husmands Kredtföreningen. Politisk var han nok det vi kalder for midten, men den tyske besættelse gjorde et meget stærkt indtryk på ham. Han havde i begyndelsen af århundredet set hvordan tyskerne tilbød "der Kejser" med en entusiasme, der i endnu højere grad blev overført på Adolf Hitler. Martin beundrede tyskerne for deres flid og dygtighed, men som han sagde: "man skal frygte dem i flok".

Under krigen og i de første år efter var der stor mangel, hvad der selvfølgelig hæmmede byggeriet. Der skulle ansøges om byggetilladelse og om materialebevilling på cement og jern. En af måderne at skaffe sig materialer på var bl.a. at liste en vognmand forbi med et læs, som ellers skulle have været anvendt på en af værnemagts arbejdspladser.

Efter krigen lyste "håndværkernes sol", ja sådan kaldes en ildebrand i de kredse, som før nævnt over "Smidsiggård"; men også Peter Baastrups gård på Farre Hedevej brændte ned ved et lynnedslag. Det — sammen med det konstante arbejde på Herregaardsmejeriet — gjorde at han var godt beskæftiget lige til sin død den 3. marts 1949 efter en operation på Hammel Sygehus — 62 år gammel.

Det sidste hus han byggede var for en af medarbejderne, nemlig Svend Langs hus på Vandværksvej 11.

"Martin mureren" kan vi ikke mindes uden at nævne hans humor og undertiden skarpe replik. Overretssagføreren sagde engang til ham: "Murersved er noget dyr, Martin Christensen!" "Ja," replicerede han "det er det man bruger til fremstilling af sagførerblæk!"

En anden og ligeså rammende anekdote: Martin var byggesagkyndig ved det årlige kirkesyn i Sporup. Præsten, — nej provsten var det — hed Wistoft. Han bebrejdede Martin Christensen, at han kun kom i kirken, når han fik penge for det. "Ja, jeg har det ligesom provsten!" var Martins svar, og så var det jo betalt.

Lærer Aage Helbo.

Af: Karen Warming

Aage Helbo blev født den 8. december 1924 i Framlev og døde efter kort tids sygdom i Farre den 10. februar 1991.

Aage Helbo ville gerne have været journalist, men blev lærer, lige som sin fader, morfader og to af sine fem søskende. Han fik sin læreruddannelse på seminariet i Gedved.

Sin lærergerning startede Helbo på Hinnerup private realskole, hvor han var i syv år. I 1954 kom han til Farre Byskole som degn. Sådan hed det den gang. Og Helbo var hele sit liv talsmand for de mindre skoler. I 1971 blev skolerne i Farre og Røgen nedlagt. Men "førstelæreren" som Helbo nu blev tituleret, blev boende i Farre Byskole, da han blev overflyttet til Skovvangsskolen i Hammel, hvor han virkede til 1981.

Et landsbysamfund vil altid blive fattigt, når noget forsvinder, sagde lærer Helbo. — Med skolens nedlæggelse i Farre forsvandt mange af de lokale aktiviteter. — Tænk bare på, at der var perioder, hvor skolen blev brugt 3-4 aftener om ugen, og somme tider også om eftermiddagen. Alt det der tidligere i landsbysamfundet fungerede som helt eller delvist kommunalt, måtte overtages af bl.a. Borgerforeningen — som jo opstod i 1968 på grund af skolestridighederne i kommunen.

Men lærer Helbo var optimist. Vi skal nok klare os herude, sagde han, og han var en meget aktiv mand med mange gøremål. I 35 år var han kirkesanger. Han var medlem af Sporup menighedsråd i 20 år. 4 H leder — dommer ved børnedyrskuer. Han var en årrække i bestyrelsen for gymnastikforeningen. Kommandobefalingsmand i Hjemmeværnet, hvor han var med i 30 år. — Han har været med i spejderarbejde — instruktør for amatørkomedier.

I Aarhus Amtstidende onsdag d. 2. sept. 1959 kunne man læse: Pastor Damm og lærer Helbo ordner det med kulturen i Røgen-Sporup. Sammen havde de to udgivet pastoratets første kirkeblad, de arrangerede en aftenhøjskole og de foranstaltede amatørteater. I artiklen svarer lærer Helbo på et spørgsmål om han spiller amatørkomedie: "Ja, jeg er glad for, at De bruger udtrykket amatørkomedie. Det er nemlig målet, at give såvel aktører som publikum interesse for god scenekunst, hvilket man jo ikke opnår ved det rene dilettanteri." — Under den samme overskrift kunne man læse: Ungerne myldrer ud fra Farre Byskole, og Aage Helbo får tid til en sludder i det smukke lærerhjem, hvor fru og ægteparrets to dejlige drenge, Lars og Peder, hygger om "farmand". Vi ser bare alt for lidt til ham, siger fru Helbo, for han er altid ude til et eller andet i sognet. Helbo smiler. — Ja, for os er problemet at få tid nok! Men det virker inspirerende, at arbejde på en egn, hvor folk er med, og det giver lyst til at tage fat, selv om der ryger en aften eller søndag eftermiddag mere end beregnet. Jeg er særlig optaget af fritidsklubben og gymnastikforeningen. I fritidsklubben arbejder vi med skolehaver, men vi har også andet på programmet, — og børnene, der er i alderen 10-14 år, går op i det med liv og lyst. Vi har fået en udveksling i gang med en tilsvarende klub i Skølvne nord for Borås i Sverige, og det har vi megen glæde af. De svenske børn har været her nede, og i sommer var vi i Sverige.

I 1969 var Helbo en stor fortaler for og medstifter af en legestue i Farre. Han var så opsat på ideen, at han fik lavet tegninger til en ny bygning, som skulle kunne huse en daginstitution. Men man startede op i Forsamlingshuset med een dag om ugen. I starten var det kun for børn over 4 år og op til skolealderen. Da ideen viste sig at være god, og behovet stort, tog man børnene med fra 2 års alderen.

Helbo holdt aftenskolekurser i Farre byskole. Der var undervisning i bl.a. bogbinding, ben- og hornarbejde, læder og skind. Andre lærere holdt også kurser i skolen — sykurser og malekurser. Senere var Helbo i en periode leder af FOF i Hammel.

I 1970 var Helbo igangsætter for en ungdomsklub i Farre. Den fik til huse i skolens lade, hvor de unge selv indrettede klublokaler. Og de unge styrede selv klubben. Men når der opstod problemer, eller klubbladet skulle trykkes, så vidste de unge, hvor de kunne henvende sig, for hos Helbo kunne de altid hente hjælp og vejledning.

De mange aktiviteter betød, at fritiden var begrænset, eller at grænsen mellem arbejde og fritid var svær at fastlægge. Hvis han endelig havde fri, holdt han af et spil l'Hombre med gode venner. Gennem en årrække mødtes han regelmæssigt med en lille gruppe af byens andre borgere om det ædle kortspil.

Da Farre byskole blev nedlagt købte Helbo bygningerne, og her havde han rig lejlighed, til at beskæftige sig med sine mange interesser. Han fik efterhånden opbygget et mindre trykkeri, hvor han trykte foreningsblade for flere foreninger, blandt andet Røgen-Farre Idrætsforenings "Spurven" og Hjemmeværnets "Kureren".

I 1946 samlede Helbo små episoder og småtræk om gamle lærere og præster til en bog, som han kaldte "Når det regner på præsten..." Bogen er illustreret af Elin Iversen og Johs. Vølver. En del af historierne fik Helbo fra afdøde overlærer Hans Rasmussen, Sakskøbing, dels gennem sin moder, fru lærer Helbo, Framlev.

I 1985 kom bogen om Hammel under besættelsen.

Aage Helbo var også en god versemager. Utallige lejlighedssange kom fra hans hånd. Og sit ungdomsmål — journalistikken — dyrkede han i mange år i Midtjyllands Avis, hvortil han også kom med adskillige indlæg til det lokalhistoriske hjørne. Artiklerne var som regel illustreret

med hans egne fotos, han har i de forgangne år fotograferet utallige lokale hændelser og personer. Han forærede Røgen Farre lokalhistoriske arkiv flere tusinde negativer, som nu opbevares i brandsikker boks i arkivet.

Helbo var som det fremgår af denne korte beskrivelse af hans liv, en meget aktiv person. Han var altid hjælpsom, når nogen bad om en håndsækning. Han var medstifter af lokalhistorisk arkiv i Røgen Farre, og udgiver af det første nr. af årsskriftet. Vi der sidder i bestyrelsen er ham stor tak skyldig, og vi forsøger nu efter bedste evne, at udsende årsskrift nr. to.